

Kandidatspeciale

**En undersøgelse af håbefuldst filosofisk interaktion, i lyset af en
tilsyneladende håbløshed og medfølgende handlingspassivitet**

Anvendt Filosofi
10. Semester Forår 2025
Aalborg Universitet

Rune Breiner Nielsen
Studienr. 20144104

Anslag:
131.548 / 192.000
Svarende til:
55 sider / 80 sider

Afleveret 02/06/2025

**AALBORG
UNIVERSITET**

Indholdsfortegnelse

Abstract	3
Indledning	5
Anvendt filosofi	9
<i>Anvendt filosofi i antikken</i>	9
<i>Kant og anvendt filosofi</i>	12
<i>Anvendt filosofi 1970-.....</i>	14
<i>Anvendt filosofi 1982-.....</i>	17
<i>Anvendt filosofi 2023-.....</i>	20
<i>Fremtiden for anvendt filosofi</i>	23
Feltfilosofi	24
<i>2 tilgange til feltfilosofien</i>	24
<i>Undervisning i feltfilosofi</i>	25
<i>Feltfilosofi i praksis</i>	29
<i>Forbehold vedrørende litteraturen om feltfilosofi</i>	35
<i>Videreudvikling af feltfilosofi</i>	35
<i>Felt, filosofi, og feltfilosofi i samskabelse.....</i>	38
Håb	40
<i>Kort om, hvad håb er.</i>	40
<i>Håbet og historien.....</i>	41
<i>Manglende håb.....</i>	43
<i>Fra mangel til håb</i>	44
<i>Anvendt filosofi som passivt håb?</i>	46
<i>Feltfilosofi som aktivt håb?</i>	47
<i>Håb hvor der før ikke var håb.....</i>	48
<i>Adskillelse af håb og empati</i>	50
Refleksioner og konklusioner	51
Litteraturliste	56

Abstract

It seems today, that we live in a time of hopelessness and despair. That is the narrative of many recent books and articles regarding the climate crisis, politics, and hope itself. A lost hope about the future can lead to inaction, some argues. Several philosophers, psychologists and historians, including but not limited to Aristotle, Kant, Stevenson, Russell, Frodeman, and Bregman argue, that philosophy and an active participation in society can be a guide out of the hopelessness, this thesis points out. The purpose of the thesis is to examine hopeful philosophical interaction in the light of this seeming hopelessness.

In the first part of the thesis, I give a brief summary of the history of applied philosophy. Beginning with the relation between theory and practice, first through Aristotle, followed by Immanuel Kant, and continuing with the explicit world of applied philosophy. In 1970 Leslie Stevenson argues, that applied philosophy can simply be rational discussions about specific moral issues, and that it needs to be regarding important questions of everyday life. In 1991 Almond and Hill argues, that applied philosophy can be philosophical engagement in problems regarding ethical consideration. In Lippert-Rasmussen introduce seven conceptions of applied philosophy, to show that applied philosophy is much more than applied ethics. In 2023 Gimmmler et al. is raising the question about, whether applied philosophy should be concerned with the solution of problems or simply be concerned with the clarification of these.

In the second part, I take a dive into field philosophy, which can be seen as the solution to the passivity of applied philosophy, according to Frodeman in 2015. One definition of the field of field philosophy, suggested by Frodeman, Briggles et al., is the set of inter- and transdisciplinary practices where “real-world” problems occur, and field philosophy is the philosophical practice of intervening and addressing these problems. Strong values in field philosophy is applicability, accessibility, participation, and being experimental and constructive, and several philosophers, including Gosvig-Olesen and Briggles, aim to make philosophy more than just an academic matter. Van Dooren later argues, that getting out into the field as a philosopher, is also about the learning of a kind of humility, about the impossibility of an understanding that is not situated.

In the third part, I’m describing hope, what it is and what it is not. Hope can basically be described as something seemingly possible in the near future, Nygaard argues. Lundsgaard-

Leth and Sköld makes the claim, that hope is very difficult to describe, even though it seems, that we all know, what it is. Hope is both passive and active and can lead the way for us to choose how to behave and act in the world. Bregman, as well as Kant earlier in the thesis, argues, that it does not matter how many doubts the history of humankind may be raised against hope. There is still hope, and we play an active part of giving ourselves and our peers hope and the feeling of agency and a locus of control.

In the fourth and final part of the thesis, I am reflection on, whether applied philosophy and field philosophy can actually be the way out of the seeming hopelessness. It seems to me, that applied philosophy is a passive way of being in the world, and field philosophy is an active way of being. What we need, Gjerris argues, is a new interactive relationship between practice and hope – we need a practice leading to hope, and a hope leading to practice. In conclusion, this thesis' examination of philosophy and hope leads to argue, that field philosophy indeed can be a way out of the hopelessness and despair. Field philosophy in this regard implies being active and reflective about the world and the problems herein. Field philosophy is making its way out of the apparent inevitabilities of the current reality, all the while allowing us to maintain grounded in this reality, I argue with reference to Nygaards definition of hope.

Keywords:

Field philosophy, applied philosophy, hope, hopelessness, action, values, agency

Indledning

Det synes i medier og diverse publikationer som om, at nutiden bredt forstået er ramt af en følelse af afmagt og håbløshed. Udtalelser som ”Det gør alligevel ikke en forskel, at handle bæredygtigt og meningsfuldt” og ”jeg har mistet håbet, for mennesker er så selviske, at de ikke handler for fællesskabet” er ikke unormale blandt unge (Sørensen-Hylle, 2025). Fra et kursus i feltfilosofi udbudt af Lissy Goralnik og Michael Paul Nelson citeres en studerende tillige at have sagt ”[it’s] disempowering, because it allows one to think that acting good might not be worth the effort if one’s actions do not initiate grand change” (Goralnik & Nelson, 2015, s. 6). Der er fra flere sider en udlægning af, at vi er i en håbløs tid, og forskellige bud på, hvor håbløsheden kommer fra. Alfred Sköld har for nylig skrevet artiklen *Hope in the time of hopelessness* (Sköld, 2025). Sköld har sammen med Kresten Lundsgaard-Leth skrevet om mennesket som *Det Håbende Dyr* (2025). Den hollandske historiker har i sin internationale bestseller *Human kind – A hopeful history* (2020) givet sine bud på, hvordan vi kommer ud af håbløshedens pacificerende tåger. Håb har generelt til alle tider været et emne, der er blevet skrevet og filosoferet om, implicit og eksplicit, fra Aristoteles, over Kant og til nutidens tænkere, som ovenstående. Om håbet så tager sig ud som en vej til lykke eller en egentlig pligt. Men befinder vi os i en håbløs tid? Hvad gør den håbløs? Hvad betyder det, at den er håbløs? Kan vi genfinde håbet og aktivt bevæge os ud af håbløsheden?

Jeg har i min søgen efter håbløshed, om ikke andet viden herom, fundet en række artikler, som peger i begge retninger hvad angår tilstedeværelsen af håb. Generelt er der enighed i artiklerne om, at vi forholder os for passivt til verdens dårligdomme.

Manglende tro på, at man kan gøre noget ved verdens tilstand, det være sig politisk, økonomisk, eller klimaet, leder til manglende personlig handling og følelse af handlekraft. Blandt andet eksemplificeret i en artikel i *Jyllands-Posten* 21. april 2025. Herfra citeres, at; ”De unge fortsat [er] bekymrede for klimaet, men har mistet troen på, at deres handlinger gør nogen forskel” (Sørensen-Hylle). I artiklen læser man om holdninger og observationer vedrørende danske unges forhold til klimaet fra en 21-årig højeskoleelev hhv. en højskolelærer og en forsker inden for unge og demokrati. For blot seks år siden varsledes der, blandt andet efter den dengang 16-årige Greta Thunbergs kendte tale ved FN’s klimatopmøde, et grønt ungdomsoprør, hvor blandt andet strejker, blokader og demonstrationer var en del af de unges skyts mod manglende klimahandling fra politikernes side. Mange unge handlede aktivt på egne

værdier, såvel som deres forståelse af samfundets bedste og fælles værdier, og man tog kampen op hvad angik fossile brændstoffer, kødspisning, og organisationers og institutioners tendens til såkaldt greenwashing. I 2025, seks år efter Thunbergs tale, er der ”kun gløder tilbage fra det engang så buldrende bål”, som journalist Thomas Bech Sørensen-Hylle skriver i sin artikel i Jyllands-Posten. Det argumenteres fra denne side for, at de unge ikke længere tror på, at deres handlinger kan eller vil gøre en forskel, og blandt andet den manglende debat om emnet har gjort, at klimaet ikke længere fylder lige så meget i de unges bevidsthed. Den påstand kan også læses i Arla Fondens *Børn, Unge og Mad*-rapport, som siden år 2020 har indsamlet data om, hvorvidt børn og unge finder det vigtigt, at de og deres familier gør noget for at leve miljø- og klimavenligt. I 2020 mente 43% af de adspurgte danske børn og unge, at det var ’meget vigtigt’ eller ’vigtigt’ at leve klimabevidst. I 2021 faldt tallet til 34%, i 2022 til 31%, i 2023 til 25% og i seneste udgave af rapporten var andelen faldet til 20% af de adspurgte (Arla Fonden).

På den anden side, påpeger danske Iben Maria Zeuthen, fra sin platform Ryd Fladen for Klimaet, at flere påstande i stil med ovennævnte artikler og rapporter, er faktisk forkerte, og i højere grad vidner om en medieret og mediepåvirket virkelighed, hvor tal og meninger gradbøjes og drejes til at tiltrække flere klik og større omtale. Med henvisning til en nylig artikel i The Guardian forsøges det at genskabe vores tro og håb på, at vores medmennesker vil verden det bedste, ligesom vi selv vil det. Hvilket for øvrigt er et af Rutger Bregmans hovedargumenter i sin bog om den håbefulde historie.

Men har menneskeheden, og måske især de unge, mistet håbet for en bedre fremtid, eller har håbet måske skiftet karakter til at være passiv og ansvarsfraskrivende, i stil med ovennævnte højskoleelevers udtalelse om, at ”Det er de rige, dem med rigtig mange penge, der skal løse problemerne, ikke den almindelige forbruger” (Sørensen-Hylle)?

Dele af filosofien har til alle tider været et middel til lykke trods elendighed. Igennem indeværende speciale nævnes blandt andre Aristoteles, Kant, Russell og en række nyere tænkere, som hver især kommer med bud på, hvordan filosofien kan og bør indgyde til lykke, håb og handling.

I senere tiders opdeling og udspecificering og filosofiens virke, virker anvendt filosofi til først at have været en praksisgørelse af en ellers teoretiske filosofi, for dernæst, i nogle udlægninger af anvendt filosofi, at have indfundet sig i en teoretisk og passiv sump, hvorfra de praktiserende filosoffer ikke selv er forpligtet til at implementere deres filosofiske pointer og analyser, men i stedet blot skal læne sig tilbage og ’håbe’ på, at nogen lader sig inspirere til at forandre verden.

Er anvendt filosofi altså blevet passiv i sin tilgang til virkelighedens problemer – det har den måske altid været? – og er der behov for en ny måde at arbejde med filosofi? En måde, der kan legitimere filosofiens institutionelle såvel som reelle relevans i verden? Dét mener blandt andre Robert Frodeman, som eksempelvis i 2015 plæderede for, at anvendt filosofi burde forpligte sig til at sørge for sin egen reelle impact i verden (Københavns Universitet).

Frodeman er derudover en af fortalere for en ny retning inden for filosofien; feltfilosofi. Feltfilosofi søger ikke at overtage plads eller rolle fra hverken såkaldt ren filosofi, ej heller anvendt filosofi, men vil bidrage med en forpligtende praktisk filosofi, hvor filosofien sammen med felten bliver klogere på både verden og handling heri.

Inden for feltfilosofien findes især to hovedretninger. Den ene er undervisningsbaseret og lærer fra sig om tilstedeværelse i felten for en udvidet empatisk forståelse af verdens problemer, som deltagere og studerende kan tage med sig hjem til egne virkeligheder, og den anden er i høj grad løbende tilstedeværelse af en egentlig feltfilosof og samtalende med og i selve felten. Begge retninger åbnes op og forsøges forstået i indeværende speciale.

Løst kan spørges: Kan filosofi, akademisk såvel som dagligdagsfilosofi, være en vej ud af håbløsheden, og et værktøj til at komme nærmere, hvordan verdens tilstand og vores medmenneskers holdninger herom egentlig er?

Anvendt filosofi oplever i disse dage sine ”golden days”. Sådan skriver Kasper Lippert-Rasmussen det i sin introduktion til *A Companion to Applied Philosophy* fra 2017, hvilket bliver bakket op af blandt andre Antje Gimmler, Philip Højme og Jacob Bo Lautrup Kristensen¹ i introduktionen til *Danish Yearbook of Philosophy* 56 fra 2023. Men hvad er det i egentlighed som oplever sine golden days? Og hvad menes der, når det siges at dette lettere udefinerede felt oplever disse golden days?

Filosofien synes i de seneste 50 års tid at være opdelt i to – ren filosofi og anvendt filosofi, hvilket uddybes i næste afsnit. Opdelingen kan her kort betegnes som praktisk filosofi overfor teoretisk filosofi, som dette kendes fra blandt andre Kant og Aristoteles (Wood, 2017; Megone, 2017). Ren filosofi synes i nogen grad at være defineret som klassisk eller traditionel filosofi med grundlæggende fokus på klassisk filosofisk litteratur, et felt som undersøger generelle filosofiske spørgsmål og viden/visdom for dennes egen skyld, hvorimod anvendt filosofi efterhånden synes sværere at definere, til trods for at flere giver sig i kast med spørgsmålet om

¹ Herefter refereret til som Gimmler et al.

definition heraf. En fællesnævner for definitionerne synes at være, at anvendt filosofi drejer sig om spørgsmål som er relevante for "the important questions of everyday life" (Stevenson, s. 258). Men denne fællesnævner synes igen uklar, i det dennes underdele er udefinerede. Jeg kommer i løbet af de kommende afsnit ind på en række af disse bud på definitioner og klassifikationer, og vil løbende stille spørgsmålstejn herved. En af de nyere former for anvendt filosofi er feltfilosofi. Feltfilosofi tager skridtet videre fra sontringen mellem ren og anvendt filosofi, teori og praksis, teoretisk og praktisk filosofi, og forholder sig i højere grad til filosofiens implementering og filosofiens tilstedeværelse og handlen i felten såvel som feltet. Jeg søger med dette speciale at komme med et bud på, hvordan filosofi kan afhjælpe en tilsyneladende håbløs verden. Dette blandt andet ved at afdække udviklingen af anvendt filosofi med henblik på at komme med dette bud på, om og hvordan den senere udvikling heraf, feltfilosofi, kan være fremtiden for filosofiens aktive og praktiske implementering i et samfund i bekymrende udvikling. Dette blandt andet ved at fordre håb, stillingtagen til og handlen i eget liv i og med deltagelse i det større fællesskab.

Problemformulering:

Indeværende speciale er således en undersøgelse af håbefuldt feltfilosofisk interaktion, i lyset af en tilsyneladende håbløshed og medfølgende handlingspassivitet.

I første del af specialet giver jeg et bud på en kronologisk gennemgang af anvendt filosofi, fra antikkens Grækenland til nutidens Aalborg med en række stop på vejen. I anden del dykker jeg ned i feltfilosofi og kommer med eksempler på, hvordan anvendt filosofi her gør sig gældende, og i hvilken grad håb er en gennemgående faktor i feltfilosofi. I tredje del zoomer jeg ud og beskriver håb som koncept samt nogle af de problemer i verden, hvor håbet kan synes tabt. Slutteligt kommer jeg i fjerde og sidste afsnit med et bud på, hvordan anvendt filosofi og herunder feltfilosofi kan være en måde at genfinde håbet og aktivt arbejde sig hen imod en bedre verden i nutiden og i fremtiden.

Jeg har i mit udgangspunkt for indeværende speciale ønsket at undersøge feltfilosofi i relation til håbsbegrebet. For at tilgå disse, har jeg sideløbende søgt og læst litteratur inden for anvendt filosofi, feltfilosofi, og håb, i historisk perspektiv såvel som nutidigt. Overvejelsen herfor har været, at man først må kende til et begrebs historie og brug, for at forstå og efterfølgende videreudvikle det.

Anvendt filosofi

Anvendt filosofi som begreb dukker tilsyneladende for første gang op i 1970 med Leslie Stevensons bidrag til første udgave af tidsskriftet *Metaphilosophy* (1970) under titlen Applied Philosophy. I 1980'erne udvikledes begrebet med og af blandt andet og andre Society for Applied Philosophy og dennes *Journal of Applied Philosophy*, som siden da har været det ledende forum for den akademiske del af anvendt filosofi. Op igennem 1990'erne og 2010'erne udvikledes begrebet løbende, og en lang række filosoffer har anvendt filosofien på hver deres måde og i hvert deres felt, og har på den måde udvidet forståelsen af, hvad anvendt filosofi er, kan, og muligvis bør være. I 2011 oprettedes den første danske uddannelse i anvendt filosofi på Aalborg Universitet, som indeværende afhandling skrives i og under, og begrebet, feltet og uddannelsen har alle til stadighed været under udvikling siden da. Nogle mener nu, at det er essentielt at begrænse definitionen af anvendt filosofi – at der både skal arbejdes på en definition af, hvad der anvendes, og hvad det anvendes på (Gimmler et al., 2023, s. 106). Denne nødvendighed bunder blandt andet i krav om institutionsfilosofiens (mit ord med udgangspunkt i Søren Gosvig-Olesens *Filosofien som Institution* (2022)) målbarhed, employability, forskningsfunding, og samfundsrelevans. Et næste skridt i historien for anvendt filosofi kan være taget med feltfilosofi, som siden 2010 stille og roligt har arbejdet sig ind i filosofiens tværfaglighed og samfundsrelevans, og foreløbigt forsøges defineret af blandt andre Evelyn Brister og Robert Frodeman i *A Guide to Field Philosophy* (2020).

Filosofien kan dog tolkes som værende anvendt længe forinden anvendt filosofi blev forsøgt begrebsliggjort og konkretiseret i 1970 og frem. Jeg vil i følgende dykke kortvarigt ned i anvendt filosofis historie, for at få og give en fornemmelse af filosofiens anvendelighed, begrebsliggjort eller ej.

Chris Megone viser eksempelvis, hvordan den anvendte filosofi kan spores tilbage til antikkens Grækenland, hvorfra han primært fokuserer på tidens filosofiske store klassikere.

Anvendt filosofi i antikken

Antikken i filosofien afgrænses af Megone til perioden fra Homer (800 fvt) til Augustin (400). Han understreger, at det er nært umuligt at komme i dybden med den samlede filosofi i perioden, så han holder sig, som det oftest gøres, til de tre mest indflydelsesrige filosoffer, Sokrates, Platon og Aristoteles (Megone, s. 585).

Grundlæggende søger Megone med sin artikel at beskrive, hvordan og hvorledes antik filosofi kan siges at være anvendt filosofi, og til dels i denne forstand stillet i modsætning til ren filosofi i nutidig forstand. Først og fremmest, skriver han, ville man i antikken ikke syne en skarp opdeling mellem ren filosofi og anvendt filosofi, og en sådan opdeling ville formentligt slet ikke tænkes mulig. Filosofi i sin samlede betegnelse dækker i antikken derimod over både det rene og det anvendte, teori og praksis, teoretisk filosofi og praktisk filosofi. Mest kendt for denne samtidige samling og sondring er Aristoteles. Forskellen mellem teoretisk filosofi og viden stillet overfor praktisk filosofi og viden kan kort beskrives som forståelse stillet over for handling. Anvendt filosofi kan som begreb på samme tid sættes på begge sider af sondringen, og ikke bruges direkte på hverken eller, skriver Megone videre. Filosofien i antikken ville dog argumenteres for at være anvendt filosofi i den forstand, og i udgangspunktet for både Aristoteles, Platon og Sokrates, at den er og bør være både relevant, specifik og praktisk. Disse tre er nogle af senere tiders specifikationer for anvendt filosofi, formuleret af Kasper Lippert-Rasmussen med udgangspunkt i en række bidragsydere til dennes antologi om anvendt filosofi, som der senere i indeværende speciale følges op på. Samtidig kan filosofi siges at være en "way of life" og en art selvterapi for den udøvende (Ibid., s. 587).

Filosoffen siges at være andet og mere end blot den skolede, lærde filosof, nemlig een, som navnet filosofi antyder det, som elsker visdom eller viden i bred forstand – fra græsk *philosophia*; kærlighed til visdom. Mennesket søger per definition viden, ment her som forståelse af verden, skriver både Platon og Aristoteles (Ibid.). Viden, som forståelse, adskiller sig fra overbevisninger ("beliefs"), i det, at den involverer evnen til at forklare denne viden, samt disse såkaldte sande overbevisninger ("true beliefs") (Ibid., s. 588). Så det, mennesket søger, er ikke blot viden som værende de sande overbevisninger, men skridtet videre, nemlig de rationelle forklaringer bag disse overbevisninger. Filosofi er som aktivitet det, der kan tilfredsstille denne søgen, og den aktive involvering sig i filosofi, forstået som søgen efter forståelse, er for antikkens filosoffer et nøglekrav til at leve et menneskeliv som er umagen værd ("worthwhile") (Ibid.).

Den antikke filosofi er i høj grad interdisciplinær. Aristoteles er et godt eksempel herpå, med sit arbejde inden for naturvidenskab, matematik, psykologi, litteratur, kunst, politik, økonomi, retorik og naturligvis etik. Inden for disse discipliner kan spørgsmål af filosofisk relevans være lige så vel generelle som specifikke (Ibid., s. 589). Antikkens filosoffer var tillige opmærksomme på en distinktion mellem at basere viden om og i denne mængde af forskellige,

og for så vidt sammenhængende, discipliner på blotte iagttagelser og på at overveje disse rationelt (Ibid., s. 590). Formålet med at studere etik er dog grundlæggende ikke at få en større viden om etik i sig selv, men at danne sig viden om handling baseret på etik. At opnå viden vedrørende etiske spørgsmål kan og bør påvirke handling, dels ved at påvirke årsagerne til en handlen, og dels ved at kræve en forholden sig til sine indledende overbevisninger ("initial beliefs") om rigtig og forkert handlen og handling i en given situation (Ibid., s. 591).

En generel, for så vidt metodisk, tilgang til filosofien i antikken er den dialektiske. Dialektikkens objekt er at "resolve the conflicts between the starting beliefs, to preserve as many as possible, and to seek to explain them" (Ibid., s. 594). Denne beskrivelse kan tolkes som en konservativ og tilmed passiv forståelse af filosofi, men selvom det synes fordelagtigt at beholde så mange som muligt indledende overbevisninger er det helt simpelt umuligt at beholde dem alle, da den grundlæggende konflikt indebærer en uenighed iblandt dem (Ibid., s. 595).

Man ville i den antikke filosofi med al sandsynlighed afvise den moderne forståelse af anvendt filosofi i det, at den kan argumenteres for at dreje sig om filosofiske principper anvendt på specifikke tilfælde, mere end en dialektisk forholden sig til fænomener og situationer i verden som det søges at forstå bedre (Ibid., s. 596). Anvendt filosofi som færdig filosofi anvendt på et givent problem er dog kun én af mange måder at se moderne anvendt filosofi. Mere om det i følgende.

Slutteligt for den antikke filosofi forstået som anvendt filosofi kan siges, at filosofien blev betragtet som "a way of life". Filosofien sås som anvendt på, eller som en egentlig del af, "life as a whole for every human" (Ibid., s. 597). Filosofi kunne ligeledes forstås som anvendt i det, at den spiller en terapeutisk rolle for den filosoferende; "[...] philosophical reflection would enable agents to cure (or avoid) those psychological states which undermined happiness" (ibid., s. 597).

De antikke filosoffer, som Platon, Sokrates og Aristoteles, ville formentligt ikke se sig selv som udviklende deres tanker og idéer først for derefter at anvende dem. Derimod så de sig nok somspørgende såvel som svarende på spørgsmål, sammensættende teorier og udviklende metoder for at tænke over givne problemer, som samlet set ville kunne beskrives som de to felter, moderne tænkere har opdelt til at være ren og anvendt filosofi, i stedet for passende i den ene eller anden boks (Bennett, 2017, s. xviii). Aristoteles adskillelse eller sondring imellem

teoretisk og praktisk filosofi, trods den koblede forståelse heraf, lægger dog op til en forskel. En forskel som mange år senere tages op af Immanuel Kant (1724-1804).

Kant og anvendt filosofi

”In theory, there is no difference between theory and practice. In practice, there is”

Med dette citat starter Allen Wood (1942-) sin analyse af Kants forholden sig til anvendt filosofi, til forholdet mellem teori og praksis. Citatet er af Yogi Berra, og ligger sig tæt op af ordsproget ”That may be correct in theory, but it is of no use in practice”, som Kant ifølge Wood er yderst kritisk overfor (Wood, s. 599). Kant argumenterer ifølge Wood for, at ordsproget ikke kan beskrives som hverken visdom eller vise ord som sådan, men at det derimod repræsenterer en decideret uvidenhed og ”self-deceptive moral corruption”. Helt kort fortalt hænger teori og praksis ifølge Kant unægtelig sammen, og ville ikke kunne adskilles på en måde som i ordsproget her.

En teori involverer generelle principper, praksis er anvendelsen af en sådan teori med henblik på et mål, mener Kant ifølge Wood – ”The theory that sets the end is indispensable to any practice” (Ibid.). Teori og praksis er som sådan uadskillelige. En betydelig afstand mellem de to er dog, i alle Kants heri udlagte forståelser af praktisk fornuft, dømmekraften. Dømmekraft kan ikke reduceres til andre koncepter eller regler, men er i sig selv tilegnet gennem erfaring. Dømmekraften både forbinder teori og praksis og skaber en overgang mellem de to. Mangel på dømmekraft, eller en dårligt udviklet dømmekraft, kan for så vidt holde en afstand mellem teori og praksis, om end ikke en decideret adskillelse. Man vil eksempelvis kunne forestille sig en ellers god teoretiker som værende dårlig til praktisk anvendelse af givne teorier på grund af mangel på dømmekraft, skriver Wood (Ibid., s. 601). Om denne mangel på dømmekraft kan have haft en medvirken til at gøre akademisk filosofi i nyere tid til mere teoretisk end praktisk, og om anvendt filosofi og senere feltfilosofi er kuren imod denne manglende dømmekraft vil diskuteres senere i indeværende opgave.

Sammenhængen mellem teori og praksis er dog ikke selvfølgelig og givet, og man må til stadighed gennemgå en rationel proces i arbejdet hermed: “Acknowledging the need for judgement in applying correct theory does not entail that a correct theory could ever fail to give the right results in practice” (Ibid.). Citatet om sammenhængen mellem teori og praksis erklærer, at selv en korrekt teori, anvendt korrekt, ikke nødvendigvis giver det rigtige resultat i praksis.

Ifølge Kant er det tilladt for en såkaldt moralsk agent altid at søge egen lykke, så længe det ikke konflikter med dennes pligt ("duty"). Eller måske i højere grad, at det er i orden at være motiveret af egne interesser, når disse leder til, at man gør, hvad pligten fordrer (ibid., s. 602). Man må derimod være varsom når det kommer til sin dømmekraft; "... we must guard ourselves against making false (self-deceptive) judgments about what it is our duty to do, so that, motivated by a desire for our own happiness, we misrepresent our duty in order make it more convenient to do it" (Ibid., s. 603). Denne belejlighed ("convenience"), til at gøre det, man på selvbedragerisk vis er kommet frem til er det rigtige at gøre, vil medføre, at man forholder sig mindre rationelt til pligt, teori og praksis, og ikke kommer frem til en sand overbevisning ("true belief"), men derimod blot en overbevisning, som bør forkastes.

Kant har videre en påstand om, at vi samlet som menneskeart set altid forbedrer os moralsk, men at det er umuligt at bevise påstanden herom baseret på hverken empiriske eller a priori betragtninger, skriver Wood. Så længe det ikke kan direkte modbevises at vi forbedrer os – at vores håb for forbedring altså vil være rent forgæves – har vi ifølge Kant en pligt til netop at håbe på forbedring, og tilmed en pligt til at tilgå menneskelige anliggender ("human affairs") med henblik på forbedring (Ibid., s. 604). – "It does not matter how many doubts may be raised against my hopes from history ...", skriver Kant ifølge Wood. Argumentet herfor er, at vi, så længe det ikke kan bevises, at menneskearten ikke kan forbedre sig uanset hvor mange tilfælde af ondskab og dårligdom, verdenshistorien kan byde på, har en forpligtelse til at arbejde henimod netop forbedring.

Mange mennesker kan tænkes at vende tilbage til førnævnte belejlighed når det kommer til deres pligt til at reagere aktivt på verden og vores forhold til denne, samfundet og fællesskabet. Kynisk kunne man spørge: "Who but an impractical philosopher, with his abstract moral theories, could suppose we might have a moral duty to care about the moral improvement of humanity?" (Ibid., s. 604). Hvem andre end filosofen kan forestille sig, at vi som mennesker har en iboende pligt til at gøre en dedikeret indsats, og muligvis endda ofre egne interesser, for denne såkaldte ædle sag det er, at arbejde henimod at forbedre menneskeheden og dennes vilkår, når der ikke er en egentlig garanti for, at vores forsøg vil lykkes og vores mål nås? Denne ædle sag er "beautiful in theory", men i praksis kan vi ikke forvente at den kommer til at påvirke vores ageren og handlen, skriver Kant ifølge Wood videre. Vi har hver især ret til at være fri, og til at gøre, som det passer os uden egentlige forpligtelser over for andre mennesker, alt imens verden forbliver korrupt, uretfærdig, og til fordel for dem, der vælger at se bort fra verdens

uhumskheder (Ibid.). Men denne ret til at handle på egne interesser og præmisser er en misforståelse af Kants udlægning af menneskets rettigheder.

Rettigheder er i udgangspunktet og til stadighed uafhængige af etik. Sådan var det i antikken, sådan var det på Kants tid, og sådan er det i 2025 (Ibid., s. 605). Selvom meget har ændret sig siden dengang, har Kants teori om menneskets ret som borger i et samfund til at være "sui iuris" – sin egen herre, ikke at være afhængig af eller forpligtet til at tjene andre privatpersoner – for så vidt holdt ved. I denne teori er en markant tanke om, at man dog er forpligtet overfor samfundet, overfor fællesskabet (Ibid., s. 609). I denne beskrivelse sondres der desuden mellem aktive og passive borgere.

Det meste af Kants netop gennemgåede sontring hhv. kobling mellem teori og praksis som udlagt af Allen Wood er som sådan ikke anvendt filosofi i eksplicit og begrebsliggjort forstand, men tæt forbundet hermed. Sontringen hhv. koblingen er vigtig at have med i den historiske forståelse af adskillelsen mellem teori og praksis, og den senere formulering af adskillelsen mellem ren og anvendt filosofi, som det næste spring i tiden bliver det første til at udtale sig tydeligt omkring.

Anvendt filosofi 1970-

Leslie Stevenson (1943-) skriver i 1970 en artikel til tidsskriftet *Metaphilosophy* under titlen *Applied Philosophy*. Artiklen er et for tiden indledende bud på en nytolkning af filosofi og dennes anvendelighed og bredde. Stevenson lægger i artiklen ud med at citere Ludwig Wittgenstein (1889-1951), som denne skrev i et brev til forfatteren af dennes memoir, Norman Malcolm:

"What is the use of studying philosophy if all that it does for you is to enable you to talk with some plausibility about some obtruse question of logic, etc., and if it does not improve your thinking about the important questions of everyday life...?"
(Stevenson, 1970, s. 258)

Her sætter Stevenson med Wittgensteins ord spørgsmålstejn ved filosofiens anvendelighed som man kender den. Indledningsvist i sin artikel skriver Stevenson, at det er almindeligt for ikke-filosoffer at afkræve af filosofien, at den er relevant – hvilket i denne forstand vil sige, at det kan give svar på nogle af hverdagens vigtige spørgsmål, hvad end det er inden for moral, politik, religion osv.. Det er på samme tid almindeligt, skriver Stevenson, at professionelle filosoffer afviser dette krav og faktisk finder det misforstået, i det de har hver deres egne

specialiserede fokusområde, og at det ikke kan forventes, at disse områder vedrører mere end det, man kan forvente af en fysiker, en filolog eller enhver anden akademisk specialist (Stevenson, *ibid.*). Stevenson argumenterer for, at filosofi kan anvendes i en bredere kontekst, og at den bør gøres relevant herfor. Ved at formulere, at filosofien skal anvendes, har han allerede sondret mellem den rene filosofi som herover nævnt og den anvendte filosofi.

Anvendt filosofi eksemplificerer Stevenson i første omgang med at være rationelle diskussioner om specifikke kontroversielle moralske spørgsmål og bestemte aspekter ved forskellige sociale og politiske problemer, samt undersøgelse af politiske og religiøse ideologier, som der tager sig ud i enhver samtid (*Ibid.*, s. 259). Der lægges ikke op til, at anvendt filosofi er en egentlig instrumentel anvendelse af specifikke teorier og tanker, men nærmere at den filosofiske ballast kan danne grundlag for en forholden sig til de forskellige specifikke spørgsmål og problemstillinger. Ren filosofi, foreslår Stevenson, er diskussionen af generelle spørgsmål, hvorimod anvendt filosofi er diskussionen af de mere specifikke, om end det mestendels vil dreje sig om et spørgsmål af grad af generalitet og specificitet. Han foreslår videre, at det i højere grad handler om motivation – at ren filosofi er jagten på sandhed for sin egen intrinsiske interesse, og at anvendt filosofi er jagten på de svar som er nødvendige, i den forstand, at de er nødvendige, hvis de kan gøre en forskel for, hvad vi *gør* nu (*Ibid.*).

”Applied philosophy is thus essentially connected with *action* in the short term, whether that action is a matter of private morality or of public policy. So in applied philosophy, we are, like Socrates, “discussing no trivial matter, but how we ought to live.” (*Ibid.*, s. 260).

Med denne forholden sig til handling (”action”), på den korte bane, lægger Stevenson op til netop handlen, om det så er privat eller offentlig handlen. Men den efterfølgende pointering af, at vi blot skal komme frem til, hvordan vi bør leve, lægger ikke meget vægt på den egentlige handling herpå. Et stykke ad vejen ser det ud til, at handling for Stevenson blot er, at man kommer frem til, hvordan man burde handle, og ikke hvordan eller om man reelt fører handlingen ud i livet.

Stevenson skriver videre, at den eneste måde, man kan teste om et spørgsmål kan diskuteres rationelt, er at forsøge at diskutere det rationelt – hvilket i denne forstand er, at udøve, at *gøre* anvendt filosofi. Det er blandt andet en opgave for anvendt filosofi at tydeliggøre de faktuelle og værdimæssige forudsætninger der ligger til grund for udtrykte holdninger. Enhver er sin egen anvendte filosof for så vidt, at denne bør diskutere hvad denne bør gøre på rationel manér,

og at denne forholder sig faktuel og værdimæssigt nysgerrigt og undersøgende i forbindelse med både egne og andres holdninger (Ibid., s. 261).

Anvendelse af filosofi, i Stevensons forstand, er mangeartet og svært at bringe under én definition, lige så vel som i tidligere forståelser. Men i 1970 virker anvendt filosofi til i højere grad end tidligere at blive tænkt for derefter at blive anvendt på givne felter, spørgsmål og problemer. De egentligt anvendelige filosofiske retninger har her blandt andet det til fælles, at de forlanger konsistens, sande præmisser, god bevisførelse for påståede sandheder, grundige definitioner, empiriske påstande (Ibid., s. 261). Disse fællesnævner adskiller for så vidt ikke ren filosofi fra anvendt filosofi, eller fornuft generelt set. Er anvendt filosofi så bare systematisk og vedholdende sund fornuft?, spørger Stevenson åbent i artiklen.

Som en distinktion imellem anvendt filosofi og andre anvendte videnskaber til givne spørgsmål og situationer, skriver Stevenson at filosofien ikke bidrager med hvad vi *kan* gøre eller hvad det vil ske *hvis* vi gør, men hvad vi *bør* gøre i den givne situation (Ibid., s. 262). Den anvendte filosof er som sådan bedre til at forholde sig til sådanne normative spørgsmål, skriver Stevenson. Ikke på grund af dennes personlige præferencer og fordomme, men fordi denne som filosofi erfaringsmæssigt *burde* være bedre rustet til at gøre det analytiske arbejde med at finde meningen, at gøre de implicite forudsætninger eksplicite, at forestille sig alle mulige relevante facts og derefter udføre det syntetiserende arbejde med at afveje de relevante overvejelser, og på baggrund af alt det at lande på det bedst begrundede svar, selv om dette kun er foreløbigt og midlertidigt (Ibid.). Anvendt filosofi er i Stevensons udlægning i 1970 stadig interdisciplinær og bliver nødt til at være et ”cooperative venture”, hvis den skal udføres ordentligt. Den anvendte filosof kan blandt andet gøre sig behjælpelig ved at for-/tolke overfor de forskellige felters eksperter, hvad de siger og gør.

I den mere subjektive forstand, kan, og bør, filosofi være relevant hvad angår ”the important questions of everyday life”. Anvendt filosofi er nødvendig for os alle, for hver og en i det samlede fællesskab individuelt set, og samtidig nødvendig for fællesskabet hvad angår politik (”public policy”)² på lokalt, regionalt, nationalt, og internationalt niveau (Ibid., s. 263). Anvendt filosofi kan og bør ifølge Stevenson forstås bredt, og ikke klart defineret som én ting:

² Der er i udgangspunktet en vigtig sondring mellem public policy og politics, men for nuværende oversætter jeg public policy til politik, og vil ikke komme nærmere ind på forskellen i indeværende speciale.

“Should applied philosophy be a subject in universities, like applied mathematics?
Should it be the concern of special colleges and research institutions, like technology?
Should it be done by each person for himself? I don’t see why the answer should not be
“yes” to all three questions” (Ibid.)

Anvendt filosofi kan og bør dyrkes af individet, men bør ikke overlades til individet alene. Da anvendt filosofi essentielt set er interdisciplinært har ingen enkeltstående person den relevante ekspertise til at gøre det fyldestgørende, og i det, at der er en stor nødvendighed for anvendt filosofi ”at the level of public policy”, kan ansvaret ikke pådømmes den enkelte heri. Der er behov for fællesskaber som studiegrupper, paneler, kommissioner, forskningsinstitutter og publikationer (Ibid., s. 264). Stevenson parafraserer som en understregning af argumentet Karl Popper, som denne blandt andet udtrykker i sin *The Moral Responsibility of the Scientist*: ”Those with special knowledge have special responsibility to use it” (Ibid., s. 265).

Stevenson slutter med en yderligere distinktion imellem ren filosofi og anvendt filosofi. Ren filosofi er ikke for alle, men anvendt filosofi bliver nødt til at være det. Det er i selve anvendt filosofis natur, skriver han: ”for rationality is part of being human, thinking for oneself about how one is to live is part of being a citizen of a democratic society, and the encouragement of rational thinking for oneself about morals, politics, and religion, especially in the future managers, politicians, planners, civil servants, scientists, technocrats, and bureaucrats, is the only way to produce such a society” (Ibid., s. 265). Der er behov for anvendt filosofi i alle samfundets lag, aspekter og roller. Alle kan og bør i og for sig *gøre* anvendt filosofi. Alle bør med anvendt filosofi være kritiske overfor samfundet de er en del af. Ikke blot kritiske, men rationelt kritiske (ibid., s. 267).

Anvendt filosofi 1982-

I tiden efter Stevensons artikel meldte flere sig på banen inden for anvendt filosofi. I 1982 stifter Brenda Almond og Anthony O’Hear The Society for Applied Philosophy med et mål om at fremme filosofisk arbejde med direkte påvirkning af ”areas of practical concern” (Society for Applied Philosophy), og i 1984 stiftes herunder the Journal of Applied Philosophy. Efter at have arbejdet hermed i en årrække, uddyber Almond og Donald Hill sammen med en lang række bidragsydere i *Applied Philosophy – Morals and Metaphysics in Contemporary Debate* fra 1991, hvad filosofi i anvendt forstand kan – og muligvis bør – være og indebære. Kapitlerne i bogen har alle tidligere været udgivet som artikler i førnævnte journal.

Indledende påpeger Almond og Hill det paradoksale i at sætte de to, applied og philosophy, sammen til et samlet begreb. Filosofi som værende den mest abstrakte disciplin, og anvendelse som den mest praktiske, og for så vidt mindst abstrakte, aktivitet (Almond & Hill, 1991, s. 1). De skriver, at denne slags symbiotiske forhold på ingen måde er unikt, da de fleste discipliner har en anvendt udgave, hvori de forsøger at bruge deres specifikke teorier til at løse praktiske problemer. I denne forstand er anvendt filosofi forstået som det filosofiske engagement i problemer med relation til etiske overvejelser, som kan belyses af en dybere begrebslig forståelse og ved kritisk analyse af de benyttede argumenter (Almond & Hill, s. 1).

Der er ifølge Almond og Hill ofte blevet ytret en kritik af anvendt filosofi for at være en art passiv, armslængdeholdende ”fence-sitting”, hvor filosofen holder sig på afstand af problemet som denne omtaler og analyserer, men som denne ikke forpligter eller binder sig til (”committ”) sig til at løse (Ibid.). Der er herunder en forventning til den anvendte filosof om, at denne ikke tager et standpunkt, og herunder kommer frem til et ’bør’, som Stevenson tidligere mente var en af de vigtigste opgaver for den anvendte filosof, men i stedet forholder sig (værdi-) neutralt til de forskellige mulige synspunkter og udfald. Dette, mener Almond og Hill, er en misforståelse af den nutidige filosof baseret på en nogenlunde retmæssig forståelse af tidligere tiders analytiske filosoffer, som har insisteret på ikke at udtale sig endegyldigt om vigtige moralske problemer. Med disses bog fra 1991 forsøger de i stedet at give eksempler på mulighederne for anvendt filosofi. Bidragene til bogen forsøger ikke at påtage sig en etisk ekspertrolle, men i stedet går de tilbage til den tidligere forståelse af filosofi, hvor man fokuserer på klar argumentation og åben debat, herunder ærlighed, mod og villighed til at høre, hvad andre parter har at sige (Ibid., s. 2). Almond og Hill opremser de områder, den anvendte filosofi gør sig gældende; den naturlige verden som vi er afhængige af, men vis eksistens vi truer som resultat af vores aktiviteter; personlige relationer som familie og parforhold; større politiske konflikter, herunder krig og terrorisme og moral indenfor disse; retfærdighed (justice) og ligestilling (equality); og slutteligt medicin og etik indenfor dette. Det understreges, at der ikke arbejdes med en enkelt metode eller fremgang inden for de forskellige felter, selv ikke dem, der ellers ligner hinanden, men at det fælles for arbejde med anvendt filosofi er, at de arbejder ud fra det filosofiske ideal om at stræbe efter sandhed gennem åben og ”unbiased enquiry”.

Men det er ikke nok at blotlægge et problem – ”the requirements of life” tvinger os til at handle eller aktivt ikke-handle, før vi, om muligt, endeligt kan bestemme, hvad der er rigtigt og forkert.

– den ultimative betydning af anvendt filosofi for Almond og Hill er således filosofi som ”a force and influence in the public arena” (Ibid., s. 6).

En hovedpointe fra Kasper Lippert-Rasmussen i *A Companion to Applied Philosophy* er, at anvendt filosofi er andet og langt mere end blot anvendt etik, selvom eks. David Coady senere i *A Companion to Applied Philosophy* argumenterer for, at anvendt etik er ”anvendt filosofis paradigme” (ibid., s. 15, 19). Anvendt etik er for så vidt den mest etablerede form for anvendt filosofi, skriver Lippert-Rasmussen, men flere andre ”non-applied ethics-centered” udgaver af og forestillinger om anvendt filosofi gør sig ifølge ham lige så gældende for især et moderne syn på disciplinen. 7 af disse gennemgår han i *A Companion to Applied Philosophy*, og angår:

- Relevans. Anvendt filosofi er for så vidt kun anvendt, hvis den angår og forholder sig til at være relevant for ”everyday questions”, som vi tidligere så Leslie Stevenson understrege. Denne idé om relevans forholder sig dog i første omgang ikke til, om anvendt filosofi svarer på disse relevante spørgsmål, men blot forholder sig til dem (Ibid., s. 6).

- Specificitet. Anvendt filosofi er for så vidt kun anvendt, hvis den stiller specifikke spørgsmål, men med udgangspunkt i den rene filosofis principper. Lippert-Rasmussens eksempel herfor er, at den rene filosofi ville kunne spørge ”Hvad er en talehandling?”, hvor anvendt filosofi i det mindste skulle gå et skridt ind i spørgsmålets specificitet og spørge eks.: ”Hvad er en nedsættende talehandling?” (Ibid., s. 7).

- Praktikalitet: Idéen om, at anvendt filosofi skal være praktisk går skridtet videre end idéen om anvendt filosofis relevans. Med anvendt filosofis praktikalitet søges nemlig ikke blot relevans i forhold til praktiske spørgsmål, men mere ambitiøst at svare på disse. Denne idé synes nogenlunde identisk med anvendt etik (Ibid., s. 9).

- Aktivisme. Mange filosoffer som arbejder med anvendt filosofi, skriver Lippert-Rasmussen, stiller sig ikke tilfredse med at svare på, hvad man bør gøre i givne situationer. De stræber efter, gennem deres arbejde med filosofi, at påvirke verden kausalt. Idéen om, at anvendt filosofi skal være aktivistisk, holder sig dog igen til, at filosofien skal være motiveret af at have en kausal effekt på verden, og ikke nødvendigvis til, om denne effekt faktisk sker (Ibid., s. 10). Lippert-Rasmussen åbner for muligheden, at der allerede kan eksistere en mere etableret brug af begrebet anvendt filosofi, som har denne tilgang hertil, hvilket Robert Frodeman senere griber. Dette følges op på i følgende afsnit af indeværende speciale om fremtiden for anvendt filosofi.

- Metodologi. Idéen om anvendt filosofi som metodologi bunder i, at anvendt filosofi for så vidt kan er dette, hvis den benytter sig af specifikke filosofiske metoder til at undersøge givne ikke-filosofiske problemer. Denne type anvendt filosofi tenderer til blot at forholde sig analytisk til problemerne, og højest assistere med at klarlægge underlæggende koncepter og fordomme, og altså ikke gå videre i sin forholden sig til eller svaren på dem (Ibid., s. 12).

- Empiri. Anvendt filosofi bliver ifølge idéen om empiri nødt til at tage udgangspunkt i, eller i det mindste tage højde for, empiriske videnskaber. For så vidt, skal anvendt filosofi være en a priori disciplin som forholder sig rent til rationalitet i sin af afdækning af sandheder, samtidig med at den skal trække på resultater fra a posteriori empiriske videnskaber og empirisk bevisførsel generelt (Ibid.).

- Modtagere. Slutteligt påpeger Lippert-Rasmussen idéen om, at anvendt filosofi kun er som sådan i det, at dens intenderede modtagere er ikke-filosoffer (Ibid., s. 15).

Lippert-Rasmussen konkluderer sin opremsning af idéer om og udgaver af anvendt filosofi, at de 7 tilgange i sit udgangspunkt er formuleret på en måde, som gør dem inkompatible med hinanden. De forskellige tilgange kunne dog tænkes som et system, hvor en given tanke eller filosofisk værk kunne tildeles en form for point i sin opfyldelse af de forskellige idéer, eller i denne tanke kriterier, og jo flere point, jo mere "anvendt filosofi" kan det siges at være. I sidste ende handler Lippert-Rasmussens opremsning om at vise, at anvendt filosofi er andet og langt mere end anvendt etik, som han argumenterer for, har været den altoverskyggende udgave af anvendt filosofi i mange år (Ibid.).

Den idé udvikler sig over tid til for en stund at være mere navlepillende og stillende spørgsmål til sig selv. Hvad er det egentligt der anvendes, og hvad anvendes det på? spørger Antje Gimmler, Philip Højme og Jacob Bo Lautrup Kristensen i 2023:

Anvendt filosofi 2023-

I *Danish Yearbook of Philosophy* 56, udgivet i 2023, er indledningen til forskellige typer af anvendt filosofi som i indeværende speciale indledningsvist nævnt skrevet af Gimmler, Højme og Lautrup Kristensen. Med reference til Lippert-Rasmussen såvel som Stevenson beskrives anvendt filosofi som værende filosofisk metode anvendt på ikkefilosofiske spørgsmål, hvorimod ren filosofi beskrives som filosofisk metode anvendt på filosofiske spørgsmål (Gimmler et al., 2023, s. 106).

Gimmler et al. skriver, at det er muligt at lave en klar skelnen mellem anvendt filosofi og ren filosofi, og de skriver i deres artikel, at man egentlig bliver nødt til klart at definere, hvad anvendt filosofi er, for at kunne forstå den og derfra anvende den. Der kan argumenteres for, at al filosofi har mulighed for at påvirke samfundet, mennesker, historien osv., og at den dermed vil kunne gå under betegnelsen anvendt filosofi i bred forstand. Men dette er misvisende, skriver Gimmler et al.. En klar definition skal søge at skabe en smallere forståelse for, hvad det er, der anvendes, og hvad det anvendes på og til (Gimmler et al., s. 106). Om anvendt filosofi skal bekymre sig om at løse givne problemer, går de ikke i dybden med for nuværende; "Whether applied philosophy should be concerned solely with clarification or also with the solution of problems is an interesting question that we will not pursue here." (Ibid., s. 107). Dette synes dog som et af de mest presserende spørgsmål i nutidens verden, hvad angår anvendt filosofi og dennes definition og rolle. Søren Gosvig-Olesen kommer i sin *Filosofien som Institution* (2022) med et billede på filosofien, som forsøger at arbejde med filosofiske problemer uden at forsøge at løse dem. Denne type filosof er som joggeren, der løber, ikke for at komme fra et sted til et andet, men for at løbe, parafraserer Gosvig-Olesen Marconi. Filosofien som derimod arbejder med filosofiske problemer, dog uden en forudtænkt løsning, kan ses som vandringsmanden. Vejen, som denne vandringsmand følger, fører ikke nødvendigvis nogen steder hen, men på og med vejens erfaring bliver han trods alt lidt klogere (Gosvig-Olesen, 2022, s. 71).

The UK Society for Applied Philosophy definerer anvendt filosofi som værende filosofisk studie og undersøgelse som har en direkte indflydelse på "areas of practical concern" (Gimmler, et.al., s. 106). Disse områder kan være i forskellige sociale kontekster og have forbindelse til den offentlige debat om dette og hint.

For at kunne komme tættere på en definition af anvendt filosofi, giver Gimmler et.al. tre karakteristika ved denne. Den første karakteristika er, at anvendt filosofi i sin grund er lige så bredt favnende som ren filosofi. Anden karakteristika er, at anvendt filosofi stadig er under udvikling, og at der kan og forventeligt vil opstå nye områder inden for og typer af anvendt filosofi (her med henvisning til Frodemans råd om at afdisciplinarisere ("dedisciplinarize"³) filosofi, som kan tolkes som, at der skal arbejdes tættere sammen med andre discipliner – væk fra filosofiafdelingernes lænestole (Ibid.)). Tredje karakteristika ved anvendt filosofi er, at den

³ Robert Frodeman, *Sustainable Knowledge: A Theory of Interdisciplinarity* (London: Palgrave MacMillan, 2014)

indeholder en fælles og delt skepsis overfor de filosofiske systemers forklarende evner ("explanatory powers") (Ibid.).

Gimmler et.al. skriver videre, at en årsag til anvendt filosofis "golden days" er, at universiteterne for tiden ændres til at være mere rettede mod ansættelsesgraden ("employability") (målt i 7. kvartal efter afsluttet uddannelse) af deres studerende, og at der dermed i høj grad fokuseres på undervisningens relevans i og for ikke-akademiske professioner i samfundet (Ibid.). Altså er det en overlagt målretning, at de færdiguddannede anvendte filosoffer ikke forventes at blive inden for universitets rammer og forskning, men at de kommer ud i den 'virkelige' verden og at de dér 'gør en forskel'. Tilsyneladende er arbejdsløsheden blandt de anvendte filosoffer fra Aalborg Universitet en smule lavere end resten af de i Danmark uddannede filosoffer, men statistikken herom er ikke underbygget nok til, at man kan danne egentlige konklusioner herfor. Gimmler et.al. stiller i øvrigt generelle spørgsmål ved, om ansættelsesgraden overhovedet er en god målestok når det kommer til at bedømme værdien af en universitetsuddannelse - hvilket de dog ikke kommer nærmere ind på i artiklen (Ibid., s. 108).

Anvendt filosofi, gentager og understreger Gimmler et.al., anvender traditionelle filosofiske koncepter, teorier og metoder på og til problemer som opstår uden for filosofien og universitet selv (Ibid.). Til den påstand vil jeg forstå, at man skal og bør anvende egentlige og eksplicitte koncepter, teorier og metoder inden for filosofien. Hvordan disse så videre kan defineres, og om det overhovedet er en nødvendighed at gøre sådan, nævnes der umiddelbart ikke mere om. – så her kan spørges: hvad så med de anvendte filosoffer, som ikke tydeligt og åbenbart anvender de filosofiske koncepter, teorier og metoder, men derimod blot har deres uddannelse og dermed erfaring med sig i deres måde at tænke, og videre deres evne til at genkende tanken i det skrevne, læste, sagte og oplevede? Og videre; findes der overhovedet en måde at gå til et problem, som *ikke* tager udgangspunkt i de egentlige og udtalte filosofiske koncepter, teorier og metoder? Herunder kan blandt andet findes spørgsmål vedrørende etik og 'det gode liv', teorier om fænomenologi og epistemologi, samt forskellige måder at tilgå sproget. Det filosofiske i dette tilfælde kan tage sig ud som, at man ikke bedriver tiden med at forsøge at finde et svar, men blot udlægger, hvad et givet problem består af, og hvad der før er blevet sagt og skrevet om lignende problemer.

To yderligere tilgange til den anvendte filosofi, som Gimmler et.al. leder op til, er Kühls tekst om kontrafaktisk ræsonnement ("counterfactual reasoning") som en mulig måde at besvare

spørgsmål, hvor der ikke findes noget klart, empirisk faktuel svar, og Kellers tekst om historicitet med henvisning til både Merleau-Ponty og Arendt (Ibid., s. 110).

Konkluderende for egen introduktion og for de følgende artikler i den filosofiske årbog understreger Gimmler et al., at anvendt filosofi er dynamisk og under udvikling, og at anvendt filosofi fokuserer mindre på systematisk tænkning end sin modsætning, ren filosofi. Anvendt filosofi anvender sig selv inden for en lang række områder i sit forsøg på at nuancere, forbedre og kritisere andre discipliner og ”konceptuelle rammesætninger”, og forsøger at påpege etiske problemstillinger samt disses løsninger (Ibid.). Sidstnævnte vil jeg stille spørgsmålstejn til, om Gimmler et.al. selv vil erklære sig enige i, eller om de nærmere mener, at anvendt filosofi anno 2023 primært, og muligvis udelukkende, skal bekymre sig om at definere, forstå og udlægge problemerne og løsningsmetoderne selv.

Fremtiden for anvendt filosofi

I mellemtiden har andre stemmer meldt sig til koret om og inden for anvendt filosofi. En af stemmerne, og nok den mest markante, er Robert Frodeman (1958-). Frodeman har professionelt gjort sig bemærket inden for blandt andet interdisciplinære studier, miljøfilosofi, videnskabsfilosofi og geologi. I 2015 afholdtes et åbent seminar om anvendt filosofi på Københavns Universitet, hvor Frodeman diskutererede resultaterne af sine dengang nylige undersøgelser om filosofiens impact på de praktiske problemer, den arbejder med (Københavns Universitet, 2015).

Til seminaret blev der tilsyneladende præsenteret idéer om, hvordan en filosof burde arbejde, hvordan en filosof kan have og gøre en impact, og hvordan man kan sikre bæredygtig viden for fremtiden. Disse præsentationer baseredes på Frodemans undersøgelser om og af litteratur inden for anvendt filosofi. Der fandtes i litteraturen masser af indsigter i praktiske problemer, men der var stort set ingen beretninger om, hvordan en filosof burde sikre at disse indsigter vil gøre en impact. Dét er ifølge Frodeman et af anvendt filosofis problemer; ”one has exhausted one’s intellectual task and professional obligation when one deposits a peer-reviewed publication in a reservoir of knowledge” Ibid.). Der er i den undersøgte litteratur tilsyneladende ingen igangværende eller efterfølgende refleksioner over, hvordan man faktisk involverer sig med givne stakeholders i en specifik proces, hvordan man effektivt får opnåede resultater af filosofiske undersøgelser flettet ind i samtaler, eller hvordan man kan måle den impact, ens arbejde har og gør. Alt det, mener Frodeman tilsyneladende med pågældende seminar, bør være

en del af anvendt filosofi (ibid.). Men om Frodeman mener, at dette skal implementeres i anvendt filosofi som vi kender det, eller om der skal udvikles en ny retning inden for filosofien med dette som præmis, stiller jeg her spørgsmålstejn til. Frodeman er nemlig samtidig en af foregangspersonerne og fortalere for feltfilosofi (field philosophy) som muligvis kan være et af svarene på, hvordan anvendt filosofi for nuværende og i fremtiden er og bør være.

Feltfilosofi

Feltfilosofi er et nyere begreb inden for anvendt filosofi. Der kan muligvis argumenteres for, at feltfilosofi lægger sig uden for den anvendte filosofi. En af de gennemgående præmisser for feltfilosofi er, at den indebærer en egentlig tilstedeværelse i felten, som man kender det fra antropologi og andre fag. I følgende afsnit vil jeg dykke ned i, hvad feltfilosofi derudover går ud på.

2 tilgange til feltfilosofien

Brett Buchanan, Michelle Bastian og Matthew Chrulew giver en introduktion til feltfilosofi i tidsskriftet *Parallax* i 2019. De tre forfattere skriver, at der med opblomstringen af de såkaldte "environmental humanities" og arbejdet med disse i nyere tid, er opstået nye metodiske praksisser, heriblandt netop feltfilosofi. Dels ses opblomstringen igennem interdisciplinære samtaler, og dels igennem det opståede behov for at finde måder at stille spørgsmål inden for humaniora, som traditionelt set har været set som værende uden for disses rækkevidde (Buchanan et al., 2018, s. 383).

Metoderne som anvendes i felten tager udgangspunkt i traditionelle discipliner, såsom kunst, filosofi, litteratur, videnskab, antropologi osv., men de gentænker også hvordan spørgsmål og problemer defineres, analyseres, og hvordan der derefter og undervejs handles herpå. Og de udvider og transformerer på samme tid de traditionelle discipliners rammer for at imødekomme de kreative metodiske praksisser. Feltfilosofi bidrager både til de givne felter, feltfilosoffen begiver sig i, og udvikler filosofien selv som disciplin (Buchanan, s. 383).

Buchanan et al. pæper to primære forskellige forståelser af feltfilosofi; her den undervisningsbaserede feltfilosofi som Lissy Goralnik m.fl. præsenterer med udgangspunkt i "environmental education", overfor den feltfilosofi som Robert Frodeman, Adam Briggles m.fl. præsenterer, hvori den filosofiske praksis sigter efter at arbejde med og i ikke-filosoffers "real-

world” problemer. I sidstnævnte er felten foreslået defineret som sættet af interdisciplinære og transdisciplinære praksisser hvori interaktionerne opstår og udføres (Ibid., s. 384). Feltfilosofi adskiller sig ifølge Buchanan et al. hos Frodeman et al. fra andre former for anvendt filosofi, som i denne udlægning siges at være filosofisk arbejde henvendt til filosoffer, i det den udføres i samarbejde med og mellem forskellige aktører. Briggles citeres endvidere for at sige, at feltfilosoffens rolle er at assistere folk i den filosofiske tænkning, de allerede implicit gør sig (Ibid.).

Med feltfilosofi søges her at eksperimentere med, forandre og genopfinde, feltfilosofiens eget, såvel som i bredere forstand filosofiens, grundlag og virke med fokus på historie, epistemologi, ontologi, politik, og etik. Stærke værdier inden for feltfilosofi er anvendelighed, tilgængelighed, deltagelse, eksperimenteren og at være konstruktiv. Dertil søger feltfilosofi selv at udvide og uddybe, hvad felten indebærer i forbindelse med filosofisk undersøgelse, og hvordan disse påvirker filosofien – metodisk, epistemologisk, konceptuelt og etisk (Ibid., s. 386).

Tilsyneladende søges der i ingen af de læste og benyttede tekster herom en egentlig samlet og dækkende definition af, hvad feltfilosofi er eller bør være – ”... philosophy is questioned and transformed by the unique fields each study [in field philosophy] emerges from” (Ibid., s. 387).

Feltarbejde udfordrer filosofiens anvendelse, og med feltfilosofi skubbes sågar grænserne for, hvad filosofien er i stand til, afslutter Buchanan et al.. At tænke med andre og at blive mødt af fremmede standpunkter og perspektiver bliver samlet set en del af en deltagende og tilstedeværende proces, som feltfilosofien fordrer. At arbejde sammen med folk fra andre akademiske discipliner, og i højere grad folk fra uden for disse påvirker felten såvel som filosofien (Ibid., s. 388).

Undervisning i feltfilosofi

Den første af de typer af feltfilosofi, Buchanan et al. stiller op, kommer til udtryk gennem Lissy Goralnik og Michael Paul Nelsons arbejde hermed. Goralnik og Nelson fra Oregon State University har arbejdet med implementeringen af feltfilosofiske metoder og målsætninger i deres undervisning på universitetet i en årrække.

De udbød blandt andet fra 2010 til 2015 et kursus i feltfilosofi, hvor de ville finde ud af om erfaring i og med den vilde natur koblet med et pensum med fokus på ”place-based ecology” og miljøetik kunne hjælpe deres studerende med at udvikle empati for den ikke-menneskelige (”nonhuman”) natur. Denne kursusrække analyserede de løbende på, og i 2015 skrev de en

artikel om deres erfaringer hermed. Den udviklede empati ville, ifølge Goralnik og Nelson, kunne påvirke de studerendes attitude og opførsel, og spiller desuden en vigtig rolle for den enkeltes rolle i samfundet (Goralnik et al., 2015, s. 1). En række forskellige faktorer spillede ind i de studerendes empathiske udvikling, herunder men ikke begrænset til brugen af historiefortælling ("narrative and storytelling"), kursernes deltagerstørrelser, og "student-driven choice-based assignments", med formål om at forbinde værdi og handling (Goralnik et al., s. 1).

Goralnik og Nelsons kursus var feltfilosofi i den forstand, at den var interdisciplinær og erfaringsbaseret, og deres egen beskrivelse er, at feltfilosofi er "fieldwork in the environmental humanities" (Ibid., s. 2). Deres studerende viste gang på gang et skift fra et dualistisk verdenssyn til et mere komplekst, både hvad angår deres empathiske bevidsthed og deres forståelse af egne individuelle handlemuligheder ("individual agency"). Deres tilgang til feltfilosofi stiler ikke blot imod at undervise om teoretisk miljøetik, men i høj grad også om at kultivere en følelse af omsorg og ansvar over for den naturlige, ikke-menneskelige verden.

Jeg kommer i indeværende speciale ikke grundigt ind på opbygningen af Goralnik og Nelsons kursus, men fremhæver nogle af deres udgangspunkter, pointer og resultater, for at kunne skabe en forståelse af deres udlægning af feltfilosofi.

Grundlæggende indebærer Goralnik og Nelsons kursus i feltfilosofi en samtidig dataindsamling og analyse heraf. Deres konstruktivistiske tilgang antager, at de som feltfilosofiske undervisere, deltagere, og forskere, påvirker og bliver påvirket af de data og de fænomener, de studerer (Ibid., s. 4).

Empati er på godt og ondt en vigtig del af feltfilosofi, hvilket kort diskuteres i indeværende speciales senere afsnit om håb. Empati er af Goralnik og Nelson beskrevet som "imaginative affective awareness" af andres oplevelse. Når vi indtager en andens synspunkt, kan vi bedre forstå dennes behov og handle på dennes vegne. Goralnik og Nelson henviser til Michael Morrell som har skrevet, at der er beviser for, at større tilbøjeligheder til empati sandsynligvis vil forbedre den demokratiske funktion i et samfund ved at opmuntre borgere til at bekymre sig mere for sine medborgere, forhøje deres tolerance over for folk der er anderledes end dem selv, og nedsætte fordomme som skaber misforståelser borgere imellem (Ibid., s. 5). – en god samfundsborger omtales som en aktiv samfundsborger som handler offentligt på dennes overbevisninger.

Før kurset i feltfilosofi udviste størstedelen af de studerende manglende handlekraft ("lack of agency") i forbindelse med at påvirke miljømæssig problemløsning, politik, og i at indgå i meningsfulde samtaler med fælles såvel som autoriteter. Dette stemmer overens med indeværende speciales indledende artikler fra blandt andet jyllands-posten. Denne manglende handlekraft påvirkede de studerendes følelse af ansvar i forhold til at handle målrettet med påvirkningen af disse (Ibid., s. 6). Den manglende handlekraft kom primært til udtryk på to forskellige måder i Goralnik og Nelsons undersøgelser; gennem en generel uvillighed til at handle når situationer var udfordrende, og gennem en følelse af, at ens handlinger alligevel ikke ville ende ud i de ønskede mål, så handlingerne derfor ikke synedes tiden værd at udføre - "[it's] disempowering, because it allows one to think that acting good might not be worth the effort if one's actions do not initiate grand change" (Ibid.).

Selvom de studerende på feltfilosofikurserne indledningsvist ikke følte et egentligt behov for at veksle deres værdier til handling, forventede de af andre, heriblandt institutioner og autoriteter, at de handlede i overensstemmelse med, hvad de studerende tolkede som godt og rigtigt. Altså forstod og mente de studerende, at der var en rigtig måde at handle i verden, og at det faktisk gjorde en forskel at handle i overensstemmelse hermed. Men i de fleste tilfælde følte de ikke, ifølge Goralnik og Nelsons observationer, at deres stemmer blev hørt, at deres handlinger gjorde en forskel, og at deres valg var vigtige i en større kontekst. Denne magtesløshed udelukkede de studerendes følelse af handlekraft ("agency") (Ibid.).

Feltfilosofi kan også styrke en allerede stærk stemme og handlekraft. En studerende på et af Goralnik og Nelsons kurser havde tilsyneladende ikke den samme manglende handlekraft som sine fæller, men havde i stedet fra start en stærk fornemmelse for retning og mening om givne problemer. Igennem kurset i feltfilosofi skete der dog også for ham et skifte, da han gik fra at arbejde hurtigt og effektivt på at finde en løsning på et givent problem, til i stedet at tage sig god tid til at undersøge et problem eller et spørgsmål inden han forsøgte at svare på det. Efter kurset i feltfilosofi var denne studerende mere åben overfor sårbarheden ved ikke at kende svaret, samtidig med at han ikke lod sig hæmme af kompleksiteten i givne problemstillinger. Dette omtales af Goralnik og Nelson som en mere moden handlekraft (Ibid.).

Feltfilosofi er i sin grund forbundet med følelsen af, at ens handlinger gør en forskel ("locus of control") og motivation til at handle på vegne af ens værdier ("empowerment"). Feltfilosofi kan i den forstand afhjælpe de studerendes manglende handlekraft. I deres kurser, arbejdede Goralnik og Nelson med en række strategier, herunder historiefortælling, følelsesmæssigt

engagement, og variende gruppestørrelser, for at finde frem til en effektiv forandring. Kurset tog udgangspunkt i forskellige discipliner; "ecology, philosophy, literature, natural history, ..." og i samarbejde med indehavere af specialiseret viden; "rangers, scientists, instructors, visitors, and students", for samlet set at kunne skabe et tekstureret billede. Med historiefortællingen søgte Goralnik og Nelson at give en stemme til det følte, til at forstå sig selv i forbindelse til andre, herunder miljøet (Ibid.).

Menneskets forestillingsevne er ligeledes vigtig for feltfilosofien, da denne gør det muligt at flytte en given idé fra tanke til handling, fortæller de to (Ibid., s. 8). Sammen med forestillingsevnenes mulige flytten fra tanke til handling, gør engagement og emotionel investering i et givent emne det sandsynligt, at de studerende aktivt tager den læring og de erfaringer, de gør sig på et kursus i feltfilosofi, med sig hjem til egne miljøer og fællesskaber. De kan forventes at tage ejerskab over en sag og føle sig motiverede til at handle på nyfundne eller forstærkede værdier. "Investment and self-awareness can impact agency, because when students care about something, they are more willing to act on its behalf" (Ibid., s. 9). Omvendt kan et ineffektivt fællesskab, som ikke lykkes med at lade sig inspirere og derfra handle, bremse udviklingen af individet og dets bevidste handlekraft.

Det er et vigtigt element i feltfilosofiens læring i denne forstand, at der skiftes mellem tilstedeværelse i felten, herunder i fællesskaber, og en aktiv gøren plads til (selv-)reflektion. I Goralnik og Nelsons kurser fandt de, at større grupper havde det sværere med at finde tid til at reflektere over deres observationer og erfaringer, hvor mindre grupper havde mere ustruktureret tid, hvor reflektionen naturligt fandt sted. Omvendt kan vi kun handle etisk, parafraseres Aldo Leopold at have sagt, i relation til noget vi kan se, føle, forstå, elske, og på anden vis tro på (Ibid., s. 13). Altså er det nødvendigt i Goralnik og Nelsons udlægning af feltfilosofi, at man med sin tilstedeværen kan se og føle, og på den vis tilegne sig et personligt forhold til et givent emne eller felt, for at kunne udvikle empati og nye forpligtelser.

Undervisning i feltfilosofi, med dennes vægt på både affektiv og kognitiv læring, kan hjælpe os med at forstå, hvad vi bør gøre. Gennem brugen af narrativer og historiefortælling, forsøges med feltfilosofi at opmuntre de studerende til at tage ejerskab over deres oplevelser og erfaring, og derigennem at udvikle en stærkere følelse af egen handlekraft. Med feltfilosofi søges der ligeligt at skabe muligheder for at blive sanseligt overvældet og forundret, at give plads til refleksion og stilhed, følelse og handling. Følelsesmæssige reaktioner betragtes i øvrigt som vigtige indikatorer på værdi (Ibid.).

Med kurser i og med feltfilosofi, arbejder Goralnik et al. altså med at skabe bedre forudsætninger for den enkelte, for fællesskabet, og for den enkelte i fællesskabet i sin relation til selv og verden omkring sig.

Den anden tilgang til feltfilosofi, som Buchanan et al. præsenterer i deres introduktion hertil, repræsenteres af blandt andre Robert Frodeman, Evelyn Brister, og Adam Briggie:

Feltfilosofi i praksis

Herunder noter til og fra forskellige kapitler i Brister og Frodemans *A Guide to Field Philosophy – Case Studies and Practical Strategies* (2020). Jeg har valgt at kalde denne tilgang til feltfilosofi for Feltfilosofi i praksis, trods den første udgaves tilsvarende forholden sig til praksis. Hvor den undervisende tilgang forholder sig til en tilstedeværelse i felten, i praksis, for så at lade de deltagende bevæge sig ud i egne praksisser og verdener efterfølgende, er denne tilgang til feltfilosofi bundet til selve tilstedeværelsen og aktiviteten i praksis, i felten.

Evelyn Brister og Robert Frodeman har samlet en række undersøgelser og artikler sammen til denne fælles guide til, hvad feltfilosofi i deres udlægning kan og er, og giver selv afslutningsvist et bud på, hvad det fremover bør være. Grundlæggende gives der udtryk for, at filosoffer i bred forstand i moderne tid befinder sig på uvante steder, i bestyrelser, i virksomheder, inden for videnskab, NGO'er såvel som statslige organer osv.. De er ikke bare uddannede filosoffer som sideløbende arbejder i forskellige felter uden for filosofien, men bestrider hver især deres professionelle roller som filosoffer, hvorfra de skaber nye muligheder for det filosofiske arbejde. Det er en ny måde at bedrive filosofi, en ny måde at filosofere, skriver Brister og Frodeman. Denne nye filosofi er klar til at modsvare efter sigende gængse påstand om, at filosofi ikke er relevant i forhold til "the real work of twenty-first-century society" (Brister, Evelyn & Frodeman, Robert. 2020. s. i).

Filosofien undersøger blandt andet udgangspunkterne virkeligheden, viden, skønhed og mening. Men hvad laver en filosof? Præsentationen af hvad en professionel filosof, som de selv udlever deres virke, laver, er for Brister og Frodeman som følger:

"We teach our classes and gives talks at conferences. For the most part, though, we work alone. We write articles for philosophy journals, read the books our peers write, and sometimes we write a book ourselves. We work in classrooms, in our offices and studies, and perhaps at the local coffee shop. We enjoy our independence, especially

when we can find the time to think and write away from the world's commotion"
(Brister & Frodeman, s. 1).

Men filosofi kan være mere og andet end en øvelse i ensom eftertænksomhed. Filosofi aktiverer verden omkring sig. Feltfilosofi udvider yderligere rækkevidden for filosofisk aktivitet til at svare direkte på samfundets behov, skriver Brister og Frodeman.

Ved at tage filosofien med ud i felten, anvender feltfilosoffer klassiske filosofiske teorier og analytiske egenskaber på og i specifikke, "real-world" problemer og felter, hvor anvendt filosofi, i Brister og Frodemans udlægning, i højere grad tager observationer med hjem i lænestolen, hvorfra der kan analyseres, bedømmes og skrives. I sin tilstedeværelse i felten, hvor der undervejs skal træffes beslutninger og der samarbejdes med folk med alle mulige forskellige baggrunde, finder feltfilosoffen de filosofiske aspekter af givne situationer sideløbende med at de opstår i deres "messy, pressing, real-world settings" (Ibid., s. 1).

Som tidligere skrevet, men her lidt anderledes formuleret, er filosofi historisk set blevet beskyldt for ikke at være relevant for 'virkelighedens' menneskelige problemer ("human problems"), i det, den i højere grad fokuserer på tekniske problemer og definitionsspørgsmål. Feltfilosofi har til formål at stå på mål overfor relevans på både praktisk og filosofisk manér; "[Field philosophy] treats the question of how to achieve relevance as not only a practical but also philosophical issue, asking what counts as relevance, and exploring the nature of philosophical impacts on society" (Ibid., s. 2).

Feltfilosofi er kort fortalt en filosofisk praksis som er direkte involveret i vores fælles liv. Felten er i indeværende formulering forstået som indeholdende enhver kompleks situation hvor spørgsmål om viden og værdier kan opstå (Ibid., s. 3)

"Because field philosophy theorizes from real situations, it avoids some of the pitfalls of ideal theory and of philosophical thought experiments based on intuition. [...]. Examining philosophical issues in their natural habitat yields better philosophy and can have concrete results in the real world" (Ibid., s. 3).

Der er ifølge Brister og Frodeman elementer i feltarbejde, som i skrivende stund er unikke for feltfilosofi. Feltfilosoffen observerer ikke blot i felten, men bringer sin egen forståelse og egne teknikker med sig, til andres anvendelse, i samme stil som flere andre typer feltarbejde. Feltfilosoffer forpligter sig dog over for de mennesker og grupper de samarbejder med, og lader sig indlejre ("embed") i feltens naturlige kontekster, og hjælper her med at tydeliggøre

målsætninger og værdier, og udvider beslutningsrummet i forbindelse med komplekse problemer (Ibid., s. 4).

For denne forståelse af feltfilosofien har Karl Marxs kommentar i sin *Theses on Feuerbach* (1888) til stadighed været en hjørnesten for forandringsbehovet, her udlagt af Brister og Frodeman; "Philosophers have only interpreted the world, in various ways; the point is to change it" (Ibid., s. 4).

Feltfilosofi har som sådan ingen standardiseret metodologi, og er i udgangspunktet improvisatorisk. – "... field researchers respond to opportunities as they appear, embed themselves in live situations, and remain flexible in the face of changing conditions, ..." (Ibid.). Fælles for feltfilosofien er dog en række punkter, som desuden enkeltvist kan findes i andre typer af filosofisk- og feltarbejde, i det, man;

- arbejder som en del af et hold, hvor man engagerer sig i, i fællesskab, at adressere "a real world problem" gennem vedholdende deltagelse,
- responderer til detaljer ved den egentlige situation, i stedet for blot at tilgå et givet problem med teoretisk abstraktion,
- regner andet og mere end filosofiske udgivelser som mål og resultater af det filosofiske arbejde,
- i høj grad evaluerer succes eller fiasko ud fra samarbejdspartnernes perspektiv (Ibid., s. 5)

En ny sondring i filosofien præsenteres herefter af Brister og Frodeman; disciplinærfilosofi overfor feltfilosofi. Disciplinærfilosofi, anvendt såvel som ren, har til mål at levere en tekst, en monografi, en artikel til en bog eller en fagfællebedømt artikel. Typisk produkter som bidrager til en allerede igangværende teoretisk debat inden for filosofien. Modtageren af de disciplinærfilosofiske produkter er, i Brister og Frodemans udlægning, langt hovedsageligt andre eksperter og filosoffer – dog naturligvis med undtagelser. Feltfilosofi adskiller sig fra disciplinærfilosofi ved blandt andet at have en anden primær modtager, nemlig folk uden for filosofien som har et egentligt behov for filosofisk assistance, samt ved at have et andet produkt, hvis overhovedet noget, end det skrevne slutprodukt (Ibid., s. 5).

I flere andre feltdiscipliner, går undersøgeren ud, eller for så vidt ind, i felten for at observere. Filosofisk feltarbejde er forskelligt herfra, da filosofien i udgangspunktet ikke holder sig adskilt sig fra det undersøgte objekt. Feltfilosoffen tilbyder ikke blot teoretiske beskrivelser af og i de

systemer, denne møder, men engagerer sig med samarbejdspartnere i undersøgelsen og påvirkningen af etik, retfærdighed, sprog, æstetik, eller andre filosofiske anliggender i en given praksis. Det primære mål for feltfilosofi er ikke at udgive en artikel om et givent emne, men at arbejde sammen med andre om at udforme en ny politik, praksis, fællesskab, eller objekt. Med feltfilosofi demonstreres det, at filosofi ikke blot er et akademisk anliggende (Ibid., s. 5).

Fælles for al feltfilosofi i Brister og Frodemans udlægning er, at den foregår i samarbejde med folk fra uden for den filosofiske verden. Feltfilosofi er interdisciplinær. Men ikke al interdisciplinær filosofisk undersøgelse er feltfilosofi, da anvendt filosofi, som det ofte defineres med filosofisk teori anvendt i forbindelse med et ikke-filosofisk spørgsmål, adskiller sig herfra. En anden forskel på feltfilosofi og anvendt filosofi er, at feltfilosofi er karakteriseret ved de samarbejdende interaktioner ("collaborative interactions") som påvirker feltfilosoffens samarbejdspartneres projekter, såvel som feltfilosofien selv. Effekten af feltfilosofi motiverer til at gentænke og redesigne givne praksisser og felter (Ibid., s. 7).

Feltfilosofi tager skridtet videre fra at være socialt relevant, som med anvendt filosofis vilkår om at behandle hverdagsproblemer ("everyday problems"), som tidligere beskrevet af blandt andre Stevenson med hans henvisning til Wittgenstein. Feltfilosofi tager godt nok sit udgangspunkt i socialt relevante undersøgelser inden for filosofien, men tager altså skridtet videre. Feltfilosofien er direkte engageret med felten og de folk heri, som siges at kunne drage fordel af filosofien. Feltfilosoffer arbejder på at bygge bro imellem det ideelle og det reelle, mellem praktikere og politikere ("practitioners and policymakers"). Den direkte involvering i et givet felt påvirker altså igen filosofien lige så vel som felten og feltet (Ibid., s. 8).

Endnu en måde, feltfilosofi adskiller sig fra anvendt filosofi er, at feltfilosofi ifølge Brister og Frode man primært arbejder med samtale, hvorimod anvendt filosofi typisk skriver om det givne problem. Skrift siges her at være mestendels kritisk fremfor deltagende ("critical rather than participatory") (Ibid.). Dette giver den samtalende en større umiddelbarhed og tilstedeværelse:

"... field philosophy gives priority to practicing philosophy at the moment it comes up in collaborative settings: raising questions, responding to queries, ... The goal is to influence events on the fly. Field philosophy is thinking put into action. The point is to help inform the ideas that are shaping events, rather than critically evaluate them after the fact" (Ibid.).

En af de ting feltfilosofien kan og gør er, at gøre filosofiens dyder tilgængelig for et bredere publikum, for eksempel når det kommer til spørgsmål vedrørende etik og værdi inden for teknovidenskabelige problemer:

”Many contemporary social, technoscientific, and environmental problems are so complex and ill-structured that they qualify as ‘wicked’. [...]. Because such problems are not amenable to disciplinary solutions, they require collaborative learning and knowledge integration that no single disciplinary approach is capable of. In such cases philosophers can serve two roles – addressing the specifically philosophical issues, and assisting in the role of integrating across the disciplines” (Ibid., s. 9).

Feltfilosofi i Brister og Frodemans forstand har således to ventede udfald: feltfilosofi hjælper den filosofiske verden med at forstå implikationerne i virkelige problemer på en måde der former den filosofiske diskurs, og feltfilosofi faciliterer samarbejdspartners forståelse af de filosofiske dimensioner i deres problemer på en måde der hjælper med til at finde mere retfærdige og effektive løsninger (ibid.).

Nogle af feltfilosofiens tilgange og bidrag til et givet samarbejde er ”subject matter expertise”, ”the prompting of a productively critical stance”, og ”the widening of discussion” (Ibid., s. 10). Alle tre indebærer at stille spørgsmål. Stille spørgsmål er ikke unikt for filosofien, men filosoffer øver denne evne bevidst, overlagt, og distinkt. Filosoffens spørger søger at afdække ubemærkede antagelser, afsløre konfliktende interesser og inkonsekvente målsætninger, og demonstrere hvor der mangler forståelse eller hvor man har overset muligheder, uden nødvendigvis at inddrage de filosofiske teorier og tankeophavsmænd eksplicit. Forskellige spørgemetoder kan deles ind i kategorier som konceptanalyse, normativ analyse, den sokratiske metode, eller diskussionsfacilitering (Ibid., s. 10).

”... in helping others it is rarely necessary to lay out all the theoretical machinery that is involved, Field philosophy and disciplinary philosophy are therefore complementary, and philosophical inquiry advances in both kinds of contexts” (Ibid.).

I interdisciplinært feltarbejde kan filosofen af andre deltagere opfattes som en given gruppes outsider, skriver Brister og Frodeman. Med en status som outsider, kan feltfilosoffen stille kritiske spørgsmål og belyse problemer i gruppen på en måde, som, hvis andre gjorde det, ville kunne betragtes som at svigte eller modarbejde gruppen (Ibid., s. 11). Feltfilosoffen risikerer dog at blive set som aktivt værende modarbejdende eller i det mindste forstyrrende i en given

arbejdsproces ("as obstructionist") i sin konstante stillen spørgsmål. Det blandt andet fordi filosofien ofte først bliver inviteret ind i et projekt efter det er blevet tydeligt, at der er problemer som kræver nye perspektiver. Dog byder feltfilosofien ikke blot ind med kritiske indsigter, men søger at åbne alternative veje til et givet mål (Ibid., s. 11).

Feltfilosofi søger, såvel som anvendt filosofi gjorde det og til stadighed gør det, at udvide filosofiens repertoire, så den kan imødekomme nutidens udfordringer og problemer. Men til forskel fra anvendt filosofi, søger feltfilosofi at aktivere sig selv i verden, og verden selv.

"While its focus is on particular cases, at its widest compass field philosophy seeks to change the cultural valence of philosophy. Field philosophers seek to be honest brokers, speaking without prejudice or bias; but in engaging the world, it is inevitable that they will at times acquire a political charge".

Det kræver mod at tilgå verden på denne måde. Feltfilosofi gør en ægte og konkret forskel for at forbedre menneskers liv, mener Brister og Frodeman (Ibid., s. 13).

Det er ikke nødvendigvis eksplicit feltfilosofi, den arbejdende filosof udfører. Flere moderne filosoffer, som er en del af en eller anden bølge eller fællesskab, kan tage på sig at skifte omtalen af sit eget virke, efter behov og lyst. Eksempelvis har den selverklærede feministiske filosof Naomi Scheman valgt ikke længere at beskrive sit virke, eller sit felt, som værende anvendt filosofi. Anvendt filosofi fordrer, ifølge Scheman, en overbevisning om at holde sig på afstand af et givent emne, og det på abstrakt vis ("conviction of abstracted detachment") (Scheman, 2020, s. 179). Nu beskriver hun i stedet det, hun gør, som værende praktisk eller engageret ("engaged") filosofi. Anvendt filosofi er ifølge Scheman et uheldigt udtryk, som foreslår at filosoffer udfører det intellektuelle, teoretisk vigtige arbejde eksternt, for derefter at anvende det på et givet "real-world" problem (Scheman, s. 179). Den engagerede filosofi, her tolket som feltfilosofi, giver en tilfredsstillelse og en følelse af mening og værdi for den udøvende og tilstedeværende, og noget, denne kan tage med sig tilbage til sit eget felt efterfølgende:

"[the philosophical fieldwork] is intrinsically satisfying – in seeing that as a philosopher I have something of value to contribute – but it has also been exciting to discover that when I return to more disciplinary turf it is with fresh insights into old problems" (Ibid.).

Forbehold vedrørende litteraturen om feltfilosofi

Jeg vil her bemærke, at al den i forbindelse med indeværende speciale læste og for så vidt anvendte litteratur om og fra feltfilosofi, ikke i sig selv kan siges at være feltfilosofi. I hvert fald ikke i de forstande, som Goralnik og Nelson henholdsvis Brister, Frodeman et al. repræsenterer og udlægger. De forskellige tekster og omtalte oplæg om feltfilosofi og videreudvikling af anvendt filosofi, kan i højere grad omtales som produkter af anvendt filosofisk karakter, men omtalende feltfilosofisk arbejde eller principper herfra. Et anvendt filosofisk produkt kan på den måde sagtens følge en feltfilosofisk proces, og de to kan eksistere harmonisk og meningsfuldt – uden at skulle udkonkurrere eller overtage pladsen fra hinanden. Feltfilosofi kan for så vidt indeholde anvendt filosofi, og omvendt.

Videreudvikling af feltfilosofi

Flere andre filosoffer og nært beslægtede har siden introduktionen af feltfilosofi kommenteret på og udviklet denne. Blandt andre Ashley Shew, som skriver om Frodeman og Briggles *Socrates Tenured* (2016); “This book, written by philosophers, is aimed at philosophers and is on the subject of philosophy, [it is] a call for academic philosophers to change how and what they do” (Shew, 2018, s. 56-57). Feltfilosofi i denne forstand er at få vendt filosofien udad. Feltfilosofisk arbejde er på een gang disciplinær, interdisciplinær, og transdisciplinær. Frodeman og Briggles vil med deres bog have, at filosofien gentænkes til at være som en art Sokrates i denne nye æra i verden såvel som i filosofien (Ibid., s. 59). Feltfilosoffer orienterer sig i forskellige retninger og har både akademiske og ikke-akademiske publikummer og modtagere, kommenterer Shew.

Når Frodeman og Briggles skriver om filosofi, mener de tilsyneladende både akademisk filosofi, produktet og udøvelsen af professionelle filosoffers arbejde, samt generel filosofisk refleksion. Læserne af deres værker vil typisk være folk, der i forvejen er mere eller mindre enige med dem, givet deres tidligere arbejde og medfølgende omdømme, skriver Shew (Ibid., s. 61). Der kan derfor arbejdes på, at udbrede det feltfilosofiske arbejde, både implicit og eksplicit, så den omfatter og målrettes andre og flere end fag- og interessefæller.

En udøver af feltfilosofi er Thom van Dooren. Van Dooren arbejder med en videreudviklet form for feltfilosofi, hvor der ikke blot arbejdes med andre mennesker i *Making Worlds with Crows: Philosophy in the Field* (2017). Krager findes næsten alle de samme steder som

mennesker, og kan for så vidt lige så godt tages med som interessant i det feltfilosofiske arbejde. De er globalt allestedsnærværende skriver Thom van Dooren (van Dooren, 2017, s. 59). Med illustrative eksempler på relationer og erfaringer mellem mennesker og krager, forsøger van Dooren at sætte rammerne for, hvad han mener kernen af og i feltfilosofi er.

I udgangspunktet arbejder van Dooren med feltfilosofi som værende en del af studier på tværs af arter ("Multispecies studies"). Herunder lister van Dooren en række specialiserede discipliner, som trods interne forskelle har det til fælles, at de søger en bedre forståelse af og for, hvad der er på spil etisk, politisk, og epistemologisk, når forskellige former for liv mødes i forskellige relationer ("... of knowing and living together") (van Dooren, s. 59).

Som uddannet og såkaldt trænet filosof, mener van Dooren at man finder en stor begejstring i det at være ude i felten, hvori man snakker med folk, deltager og observerer – dét, de lænestolsbundne kolleger kalder etnografisk research, skriver van Dooren. I denne tilstedeværende undersøgelse er van Dooren især interesseret i, hvad felten gør ved filosofien. Han tager i sit arbejde hermed udgangspunkt i blandt andre Frodemans definition af feltfilosofi, men tager begrebet videre i sin egen retning.

I sin kerne er feltfilosofi i van Doorens udlægning, en indsats for at undersøge de strukturer i mening, værdi, og viden, som ofte ubemærket former vores fælles verden. Han stiller, for at undersøge disse strukturer, tre nøglespørgsmål til og om hvordan vi udfører filosofiske undersøgelser; hvordan vi ved noget, hvad vi ved, og hvorfor vi ved (Ibid., s. 60).

Van Doorens beskrevne eksempler på ovenstående spørgen, hvori læseren præsenteres for interaktioner og relationer mellem krager og mennesker, er for så vidt ikke for at beskrive disse relationer. De er nærmere for at stille illustrative spørgsmål til omsorg, empati og ansvarligt samliv med andre og andet end mennesker ("responsible cohabitation") (Ibid.).

At gentænke *hvordan* vi ved noget, handler om at udvide vores tilgange til at kende andre og deres verdener. Udover at engagere sig i et bredere udvalg af litteratur, handler det om at flytte sig ud i felten; at observere, at bruge tid sammen med og samtale med alle, eller så mange som muligt, involverede parter i en given sag. Tilstedeværelsen i felten handler ikke blot om at samle empirisk data, men om at lære en form for ydmyghed og erkendelse af umuligheden af en forståelse som ikke er kontekstuel ("situated"). I felten kæmper ("grappling") filosofen med forskellige forståelser, værdier, måder at være og måder at vide, hvilket alt sammen er med til at ændre blandt andet, hvordan vi filosoferer, og hvordan vi forestiller os scenarier og løsninger

(Ibid., s. 62). Dette betyder en udvikling og gentænkning i, hvad van Dooren som filosof, og især som etiker, gør.

Det handler i høj grad om bevægelsen væk fra en akademisk anvendt etik, som det tidligere er blevet beskrevet i afsnittet om anvendt filosofi. Anvendt etik er formaliseret og klargjort ("prepackaged") til senere brug, hvor den gentænkte tilgang, emergent etik ("emergent ethics") arbejder direkte med specificiteten og kompleksiteten i den levede verden. Denne slags emergente etik afviser ifølge van Dooren at være forudsigelig ("calculable"), nægter at producere et sæt af faste regler og normer, men søger i stedet at holde spørgsmålet åbent om, hvad det gode er og hvad der er godt, og gentagende spørge, hvordan vi bedst handler og reagerer i givne situationer (Ibid., s. 63).

Van Dooren, såvel som andre af indeværende speciales benyttede filosoffer og teoretikere, finder helt naturligt anvendt etik snævrere end anvendt filosofi og senere feltfilosofi. Den snævrere anvendt etik kan være god til at belyse og muligvis give svar på specifikke, praktiske spørgsmål. Det kan være en stor fordel i diskussioner og situationer hvor der er brug for svar og hvor der er flere meninger om en given problemstilling. De fleste af de spørgsmål og svar, Leslie Stevenson giver i sin introduktion til anvendt filosofi falder under anvendt etik, og det overordnede 'bør > gør' falder generelt under anvendt etik. Anvendt etik er yderst anvendeligt i en retrospektiv spørgen til givne situationer ("var x handling i y situation moralsk acceptabelt?") (Lippert-Rasmussen, s. 7), og arbejder primært med, hvad vi bør gøre og hvordan vi burde forholde os til givne praktiske situationer, i datid, nutid og fremtid, men anvendt filosofi er og skal være mere og bredere end det (Ibid., s. 15). Feltfilosofi går skridtet videre og fordrer implementering af både handling baseret på indledende undersøgelser af situationerne, og samtidig opstår der yderligere problemstillinger gennem dennes tilstedeværelse i felten og løbende interaktionel sam-problem-skabelse.

Felten kan også ændre, hvad vi ved, og hvilken slags spørgsmål filosofien stiller. Hvem afgør, hvilket synspunkt en undersøgelse skal tage udgangspunkt i, og hvem bestemmer, hvad der er vigtigt at fokusere på? spørger van Dooren. Ved at bevæge sig ud i verden og dér tænke med andre, vil den feltbaserede filosofi naturligt blive påvirket af andres spørgsmål, andres udfordringer og værdier. Det kan også være selve den fysiske situation i felten, der påvirker tilgangene og spørgsmålene, da feltfilosoffen afkræves en lydhørhed ("responsiveness") overfor denne, hvilket i høj grad kan påvirke, hvad vi troede vi gerne ville vide herom (Ibid., s. 64).

Dernæst spørger van Dooren, hvorfor vi ved noget, og hvorfor vi gerne vil vide noget. Hvad er formålet med filosofiens undersøgelser? Vi er interesserede i at fortælle historier som påvirker andres, lige så vel som vores egen, nysgerrighed og forståelse, og som kan skabe nye relationer og forståelser af blandt andet ansvar. Historiefortællingen er i sig selv et etisk projekt, ikke blot fordi det stiller spørgsmål til ansvarlighed, men fordi den arbejder med narrativet som en reaktion på verdenen, hvilket ifølge van Dooren er en indsats for at skabe en bedre verden sammen med andre (Ibid., s. 65).

”... a philosophical approach grounded in the field requires modes of communication and storytelling, that are widely accessible and engaging both within and beyond the academy. This is about how we write, but also where we publish. [It is] genuinely collaborative storytelling” (Ibid., s. 66).

Disse åbne spørgsmål fra van Dooren, om hvordan, hvad og hvorfor vi ved, er nogle af de elementer, feltfilosofi tilfører filosofisk arbejde. Spørgsmålene er alle i kernen af, hvad feltfilosofi repræsenterer for van Dooren, og de kan skubbe filosofiske undersøgelser i nye spændende retninger. Feltfilosofi handler om at være opmærksom på de måder, vi allerede skaber verdener (”making worlds”) sammen med andre, og om at stille spørgsmål til, hvordan vi kan gøre det med ansvarlighed, omsorg og empati (Ibid.).

Felt, filosofi, og feltfilosofi i samskabelse

I sin tilstedeværelse i felten interagerer man som feltfilosof altså ikke blot med felt men i høj grad med de mennesker, felten består af. En af de filosoffer, som arbejder målrettet med at inddrage feltfilosofi i samspillet med menneskene i felten, er Vinciane Despret. Ifølge Despret findes der stor glæde for den feltarbejdende filosof i den spørgende tilgang (”the inquiry”), som det feltfilosofiske arbejde i Desprets forståelse heraf må og skal indeholde og indebære. Den spørgende tilgang bliver en art eksperimenteren i det, man i fællesskab med den adspurgte i felten opnår en anden forståelse om det adspurgte emne. Der tilføjes noget til en situation, og sammen lykkes man med at undersøge noget givent (Despret, s. 420). På vejen mod den udviklede forståelse, fremmedgør feltfilosoffen sig fra det givne felt, og kan herfra stille spørgsmål til feltens tilstedeværende og få adgang til ”a realm of facts and causes” skriver Despret.

Den spørgende tilgang i feltfilosofi indebærer både erfaring og eksperimenteren:

“When experience is accompanied by an awareness of what it ‘does’ and ‘transforms’ - now part of the conditions of the environment in relation to which investigator develops skills, desires, knowledge or science” (Ibid.).

Denne spørgende tilgang (“the inquiry”) er summen af transformationer eller forandringer, som selve spørgen medfører, både konkrete forandringer og mere eksistentielle, og både for det undersøgte objekt og det/de undersøgende subjekt(er) (Ibid.). Feltfilosoffen må have en tilgang til at tilgå felten, hvor denne allerede fra start skal være bevidst om, at det adspurgte og undersøgte felt vil forandre sig undervejs med feltfilosoffens tilstedeværelse heri.

“A field does not pre-exist our inquiry as a field of inquiry (it does of course exist as something else, as a milieu, as a collective, as a situation), ...” (Ibid., s. 423).

Feltfilosofiens spørgen til felten skaber felten som undersøgt objekt. I den spørgende tilgang, mener Despret, undersøges hvordan mennesker tænker, og hvad de er i stand til i kraft af deres tanker; “How they take care of what matters for them with thoughts” (Ibid., s. 424). Hvad man er i stand til med sine tanker, kan tolkes som værende kreativitet. Hvad ens erfaring og ens observationer tilsammen kan skabe af forestillinger om, hvad man kan håbe på af og i en given situation er langt hen ad vejen det, feltfilosofien kan og skal belyse og fodre. Despret skriver hertil, at “Creativity is [...] both the means and the end of fieldwork” (Ibid.). Feltfilosofi handler måske ikke så meget om, hvad filosoffer kan gøre ved selve det, at bedrive feltarbejde, men hvad feltarbejde kan gøre ved og for filosofferne og felten i samskabelse (Ibid., s. 427).

Samskabelse er et vidt anvendt begreb, og beskrives blandt andre af Ella Paldam i sin artikel til Dansk Sociologi 31 i 2020, *Samskabelse: En interdisciplinær begrebsudbydelse* blandt andet som følger. Begrebet samskabelse er først rigtigt kommet ind i det danske sprog inden for de seneste ti år, og er for så vidt fulgt med feltfilosofi i sin begrebslige oprindelse. Samskabelse, er i sin grund og ligesom feltfilosofi, interdisciplinær. I nogen brug af begrebet, er samskabelse bundet specifikt op på produktskabelse eller andre former for arbejdsprocesser. To ofte anvendelser af begrebet er inden for udvikling af kommercielle produkter og offentlige velfærdsydelser. I feltfilosofisk forstand holder samskabelse sig til at omhandle interdisciplinariteten og den egentlige inddragelse af ”slutbrugeren”, her forstået som felten og dennes givne problemer, belyst og behandlet af og med feltfilosoffen (Paldam, 2020, s. 34).

Ligesom feltfilosofi er samskabelse i øvrigt under ivrig diskussion og teoretisk definition af forskere inden for begrebets forskellige anvendelsesfelter, alt imens praktikere er i fuld gang

med løbende definition gennem konkret implementering (Paldam, s. 34). For så vidt, er begreberne bundet sammen, og der vil i indeværende speciale ikke åbnes mere for samskabelses øvrige benyttelse og betydninger.

I følgende vil emnet drejes over på håb, som indledningsvist blev åbnet som værende mangelfuldt og problematisk i nutiden. Til en start, vil det blive præsenteret, hvad håb i grunden er og består af.

Håb

Kort om, hvad håb er.

”Håbet baner sig vej ud af den aktuelle virkeligheds tilsyneladende uundgåeligheder, alt imens det lader os bevare erkendelsen af denne virkelighed. Håbet driver os frem, trods alle dystre prognoser. Det skaber mening og sammenhæng – mellem os selv og omverdenen, mellem nutid, fortid og fremtid” (Bertel Nygaard, 2014, s. 6).

Sådan skriver Bertel Nygaard i begyndelsen af sit bidrag til Tænkepauser-serien fra Aarhus Universitetsforlag, *Håb* (2014). Hvad vi håber på, røber hvem vi er, hvad vi kommer af, og hvor vi vil hen. Håb kan grundlæggende formuleres som noget, som synes umiddelbart muligt i den nærmeste fremtid, fortæller Nygaard, og er altså i den tilgang ikke bundet op på fjerne utopiske fantasier (Nygaard, s. 9).

Håbets princip er blevet formuleret af den tyske filosof Ernst Bloch (1885-1977) i sit skrift af samme navn, *Håbets Princip* (1959). Håbet er, ifølge Bloch, til stede i enhver handling som drivkraft og struktur. Håbet ses som en sprække i virkeligheden, og er det, der viser en vej udad. Håbet peger mod noget anderledes, og gerne noget som allerede føles og erkendes som en mangel i en given situation (Nygaard, s. 10).

Håbet udtrykker hos Bloch en væren i forandring – en væren som altid endnu ikke er fuldendt. Med dette menes ikke, at håb altid er det samme for forskellige mennesker i forskellige situationer. Det er forskellige mangler og opfattelser af mangel, der ansporer os til at håbe og derfra handle. I en art modsætningsforhold til håbet findes frygten. Frygten synes identisk med håbet men med negativt fortegn, og de to er i deres eksistens afhængige af hinanden. Det man frygter, er det man håber ikke vil ske, men som dog kan synes nært forestående, eller blot muligt. Håb såvel som frygt knytter sig til kategorien mulighed, og de to findes for så vidt ikke

uden hinanden. Dette betyder dog ikke, at man kun kan håbe på, eller frygte det, som for nuværende synes realistisk, mener Nygaard med udgangspunkt i Blochs princip om håb (Ibid., s. 11). Men det synes helt essentielt for menneskelivet, at vi bliver ved med at håbe. I det øjeblik, man holder op med at håbe, kan man nemlig miste det, man besad i kraft af sit håb. Man kan miste gnist, motivation, og endda handlekraft (Ibid., s. 22). Den vigtige udgave af håb for indeværende speciale er håbet om det realistiske, det vi har mulighed for at forandre, om end vi ikke nødvendigvis endnu ved, at vi faktisk kan gøre en forskel. Den slags håb, som motiverer til handling. Jeg vil ikke komme nærmere ind på Nygaards, og gennem ham blandt andre Blochs, forskellige uddybende definitioner af håb, som er diverse og mangeartede. Håbet handler for indeværende speciale om ønsket om, troen på, og muligheden for, at de givne situationer og problemer kan løses, og at tilværelsen kan forbedres. Om at finde sprækkerne i virkeligheden.

Håbet og historien

Kresten Lundsgaard-Leth og Alfred Sköld giver et tværdisciplinært forsøg på at forstå håbets plads i verden med deres kommende antologi om mennesket som et håbefuldt væsen. Indledningsvist sætter antologien nogle grundrammer for, hvad håb er. I *Det Håbende Dyr* (2025) lægger de to ud med en spørgen til, om det rettere end hvad håb er, er et spørgsmål om, hvad det vil sige at håbe, der er relevant for en undersøgelse af håbet. Alle ved nogenlunde, hvad det vil sige at håbe, påstår de to, og dog sammenligner Lundsgaard-Leth og Sköld menneskets egentlige viden om, hvad håb er, med Augustins skrivelser om tid i sine *Bekendelser* (398): ”Når ingen spørger ham, hvad tiden er, ved han, hvad den er; men når han ønsker at forklare tidens væsen til en anden person, så ved han imidlertid alligevel ikke rigtig, hvad den er” (Lundsgaard-Leth & Sköld, 2025, s. 7). Man kan håbe på meget og meget, og der er tillige mange forskellige måder at håbe på, istemmes her med Nygaards udlægning af blandt andre Bloch. Nogle typer af håb kan man gøre noget ved, men det i andre tilfælde er udenfor ens egen magt, om håbet går i opfyldelse. Nogle typer af håb ”animerer til passioneret – og måske endog revolutionær – handlen”, mens andre typer i højere grad handler om at finde trøst og eventuel handlings-/ansvarsfraskrivelse. Det er igen her, den slags håb, der kan munde ud i motivation og handling, der lægges vægt på. Lundsgaard-Leth og Sköld udlægger en række distinktioner ved håbet, herunder håbets tidslighed og materialitet, samt håbserfaringens

modalitet. Modalitet her forstået som en tredeling: nødvendighed, virkelighed, mulighed (Lundsgaard-Leth & Sköld, s. 11).

Der er tillige tilfælde, hvor håbet erstattes af et andet modsætningsforhold – nemlig mangel på samme. Håbløshed og manglende håb findes naturligvis også i forskellige intensiteter og af forskellige årsager. Det manglende håb kan blandt andet skyldes en forventet sikkerhed om et givent udfald, så det ikke synes meningsfuldt at håbe på andet, eller kan skyldes et manglende engagement til at knytte et håb til en situation. Lundsgaard-Leth og Sköld påpeger desuden en tilstand af helt at have mistet, eller sågar aldrig fundet, håbet. Total håbløshed, skriver de to, er formodentligt den værst tænkelige tilstand, et menneske kan befinde i, eksistentielt set (Ibid., s. 9).

Både hvad angår håb og mangel på håb, drejer det sig om den menneskelige erfaring af noget som værende muligt. Det betyder ikke nødvendigvis, at det mulige eksisterer eller for så vidt er sandt i virkeligheden, men at det mulige opleves som noget, der ville kunne virkeliggøres – blot at det endnu ikke er virkeliggjort. I forlængelse deraf, understreger Lundsgaard-Leth og Sköld, at man sagtens kan håbe på stærkt usandsynlige ting, så længe de ikke opleves som direkte umulige (Ibid., s. 12-14). En anden central dimension af menneskeligt håb er desuden, at det, selvom det på overfladen kan tage sig ud som omhandlende ting, man har lyst til, grundlæggende er værdier, man orienterer sig efter, der gør sig gældende (Ibid., s. 16).

Mennesket har grundlæggende et behov for en tro på, at der overhovedet er noget at håbe på. Håb, eller i mangel deraf et håb-på-noget-at-håbe-på, er essentielt for at leve et meningsfuldt liv. Det være sig et religiøst eller på anden vis værdimæssigt, ukonkret eller for så vidt passivt håb, eller et aktivt og konkret håb (Ibid., s. 19). Vores forståelse og vores forklaringer bygger på vores forhåbninger, skriver Lundsgaard-Leth og Sköld. Vi kan for så vidt hverken sige eller gøre noget, hvis vi intet har at håbe på. ”Vi kan bare håbe på, at håbet igen må blive os skænket – hvad det så end skal sige” (Ibid.)

Et aktivt element i og af håb er, at kæmpe for noget, man tror på, skriver de videre. Om det er gennem politisk engagement eller anden værdimæssig overbevisning, er selve engagementet og handlen herpå med til at holde håbet levende, for den handlende såvel som for andre omkring denne person. Hvis man ikke håber og kæmper, går man i stå. ”Den konkrete kamp kan tabes, men man kan kun tabe en kamp, så længe man har noget, man kæmper for og håber på” (Ibid., s. 20).

Men det kan ofte være svært at tage kampen når man er ramt af håbløshed, meningsløshed eller retningsløshed.

Manglende håb

Højskoleeleven i Sørensen-Hylles indledningsvist nævnte artikel i Jyllands-Posten har ikke lyst til at tænke på det, der er galt i verden. Der gør hende ked af det og giver hende en udvidet følelse af magtesløshed. ”Jeg prøver at stoppe de tanker hurtigt, for jeg ved godt, at jeg ikke kan gøre noget ved det”, siger hun (Sørensen-Hylle). Men i filosofien kan netop opmærksomheden og tilstedeværelsen i et givent problem hjælpe med at gøre den overskuelig. I antikken, mener Chris Megone, spillede filosofien en egentlig terapeutisk rolle, ved ikke at ville undertrykke dårligdommene, men ved at reflektere grundigt og filosofisk over disse: ”philosophical reflection would enable agents to cure (or avoid) those psychological states which undermined happiness (Megone, s. 597). – Men er det så dér, kæden hopper af? Er nutidens unge i mindre grad aktiverede agenter (”enabled agents”) i deres manglende følelse af handlekraft, og mangler derfor fundamentet for overhovedet at reflektere fyldestgørende over givne problemer og situationer?

At det udelukkende er de rige og magtfulde, der skal tage sig af verdens problemer, kan affejende siges at ”may be correct in theory, but it is of no use in practice” (Wood, s. 599). Affejelsen altså af, at den enkelte kan gøre en forskel, selvom det teoretisk set er muligt, men at det er de meget rige, der skal handle i stedet for én selv? Det er for så vidt en ”self-deceptive moral corruption” at frasi sig ansvaret på den måde. Mennesket har brug for en udviklet dømmekraft, som de udelukkende kan få gennem erfaring, som kunne faciliteres af feltfilosofisk undervisning, eller slet og ret tilstedeværelse i verden – og herunder i felten (Ibid., s. 601).

Wood gengiver altså, at Kant ville sige, at enhver må søge egen lykke, så længe det ikke konflikter med ens pligt. Men vi skal passe på ikke at fejlbedømme, hvad vores pligt indebærer, for at opnå højere lykke – gøre det mere ”convenient” (Ibid., s. 603). Men, ”It does not matter how many doubts may be raised against my hopes from history” (Ibid., s. 604). Argumentet herfor er, at vi, så længe det ikke kan bevises, at menneskearten ikke kan forbedre sig uanset hvor mange tilfælde af ondskab og dårlighed, verdenshistorien kan byde på, har en forpligtelse til at arbejde henimod netop forbedring. Og så længe det ikke kan bevises, at det ikke kan gøre

en forskel, at den enkelte handler i god tro, og på baggrund af gode værdier, i sin tilstedeværelse i verden, er vi for så vidt forpligtede til at handle godt.

Det er dog utroligt svært at sige noget med sikkerhed om fortiden. Narrativet og de viderefortalte detaljer er op til den, der fortæller historien. Det er næsten lige så svært at sige noget med sikkerhed om nutiden, da det også her afhænger af den, som fortæller, samtidig med modtagerens tolkning heraf. Vi må aktivt forholde os rationelt til givne informationer, håbe på det bedste, og handle i den retning, som findes rigtigst (Bregman, s. 116).

Men ikke nok med, at der kan være mangel i givne informationer, som gør det sværere at forholde sig dels rationelt og dels håbefuldt til både fortid, nutid og især fremtid, så findes der i tiden decideret fejlinformation fra blandt andet forskellige lands- og verdensdækkende medier. Det ikke bare svigter, at bidrage til handling, men faktisk skader (Zeuthen, 2025).

Fra mangel til håb

Der kan findes argumenter og for så vidt beviser både for og imod tidens problemer, som kan og vil påvirke den videre forholden sig hertil. For indeværende speciales vedkommende, formidles den faldende støtte til klimakampen, som set ved Arla Fondens rapporter nævnt i indledningen. Arla Fondens rapport viser, at børn og unge hvert år mister interessen for klimaet og vigtigheden af at gøre, hvad man kan for ikke at påvirke klimaet yderligere (Arla Fonden). Hvis man blot læser overskrifter fra delinger af en rapport som deres, eller sågar går ind og aktivt læser op på deres tal, vil man stå med en opfattelse af, at folk, for så vidt andre end én selv, har mistet troen og håbet på, at vi skal gøre noget ved klimaproblemet. Måske endda mistet troen på, at der faktisk er et klimaproblem.

Men der findes på samme tid artikler, der beretter om det modsatte, eksempelvis i The Guardian. I sin artikel '*Spiral of silence*': *climate action is very popular, så why don't people realise it?* (2025) skriver The Guardians miljøredaktør Damian Carrington blandt andet, at forskning viser, at 89% af verdens befolkning ønsker, at der handles aktivt og mere, men at de fleste fejlagtigt antager, at andre og deres fæller ikke vil det (Carrington, 2025). På sin platform Ryd Fladen For Klimaet, stemmer Iben Maria Zeuthen i med Carrington: "[...] når vi tror, at de andre er mindre tilbøjelige til at handle, tærer det på vores eget engagement. Alligevel ønsker vi handling!" (Zeuthen). Der henvises med eksempler til, at danske medier som Berlingske, BT og Politiken ikke bare svigter at bidrage til positiv handling, men at de faktisk skader kampen for klimaet, og dermed håbet, som Zeuthen beskriver det.

Der er ofte tale om "misperceptions that fuel a spiral of silence...", når det kommer til mediernes dækning af eksempelvis klimaet (Carrington). Ens opfattelse af givne problemer og tilstande består mestendels af den erfaring, man gør sig herom. Hvis ens erfaring, ved manglende tilstedeværelse i eller i umiddelbar forbindelse med felten, her forstået som det sted, problemet opstår og eksisterer, udelukkende består af, hvad medierne fortæller en, kommer man til at opleve såkaldte opfattelseshuller ("perception gaps"), som er svære at fylde ud med ren rationalitet og lænestols-filosofi. Der er, ifølge Carrington så vel som Zeuthen, brug for at gøre folk opmærksomme på, at andre mennesker har samme værdier og opfattelse af, at der skal handles, og at det gør en forskel at handle rigtigt. Det vil indgyde til håb for fremtiden: "There is a silent majority in favour of action on climate change [...] making people aware of this would help a lot and bring hope" (Ibid.). En af de mest magtfulde former for klimakommunikation er altså kort og godt at fortælle folk, at et flertal af andre mennesker tror, at klimaforandringer findes, at de er menneskeskabte, et alvorligt problem og en prioritet for handling. Altså er aktiv kommunikerer og stillingstagen med til at udfylde de nævnte opfattelseshuller.

Carrington beretter, at det faktisk gør en forskel, hvad et lands borgere mener og udtrykker om eksempelvis klimakrisen. I den analyserede forskning til dennes artikel i The Guardian kunne ses, at de lande, hvor flest borgere var mest udtalte om deres ønsker om at bekæmpe klimakrisen, havde implementeret betydeligt flere klimapolitikker, og for så vidt havde en større "willingness to take action". Der kan være andre faktorer herfor, men tilsyneladende nytter det faktisk at snakke om problemerne, hvis man skal finde en løsning herpå (Ibid.).

Det manglende håb kan, og det at have det svært i verden, kan føles forkert og man kan blive selvbebrejdende over, at man ikke gør mere. At man ikke kan overskue at gøre det rigtige, og at det kan være svært at gennemskue, hvad det rigtige er. Det siger Svend Brinkman blandt andet i podcasten *Supertanker*, i afsnittet *Er du ked af det? Er du syg? Psykisk?*. Og når det nogle gange er sådan, at man har det svært, og verden ikke er rar at være i – "så er det jo altså verden, vi skal forsøge at lave om, og ikke de mennesker, der har det svært i den" (Brinkman, 2021).

Men kan anvendt filosofi forstås som håb?

Anvendt filosofi som passivt håb?

Anvendt filosofi er som nævnt flere gange tidligere i indeværende speciale, "... thinking about the important questions of everyday life" (Stevenson, s. 258). Denne indledende definition af behovet for en anvendt filosofi, understreger behovet for at tænke over virkelige problemstillinger, men nævner i første omgang ikke en plan om at ændre på noget derude i virkeligheden. Anvendt filosofi var ifølge Stevenson i 1970 eksemplificeret af rationelle diskussioner om specifikke moralske spørgsmål, som ville kunne danne ballast for en løbende forholden sig til givne problemstillinger. Godt nok en forholden sig til, at svarene på disse spørgsmål bør kunne gøre en forskel for, hvad man gør i situationerne, men uden en pligt for at bistå denne forskel i handling (Ibid., s. 259). Anvendt filosofi var for så vidt blot en snak om, hvad man burde gøre i givne situationer.

Med tanke på Stevensons parafrasering af Karl Popper om, at man med "special knowledge" har en "special responsibility" til at bruge denne, betvivler jeg, hvorvidt denne brug af viden fordrer egentlig handling herpå, eller om 'brug' i denne forstand blot er en indgang til diskussioner i studiegrupper, paneler, institutter, publikationer m.m., og derfra et håb om, at andre implementerer denne viden i deres videre arbejde med givne, virkelige situationer (Ibid., s. 265).

Senere præsenterede udgaver af eller tilgang til anvendt filosofi, herunder Almond og Hills fra 1991, udlægger, at den anvendte filosof "committet" sig til det problem, denne arbejder med, men udfaldet, produktet om man vil, af dennes filosofiske arbejde, er stadig blot et svar på, hvad man bør gøre i denne og hin problemstilling eller situation (Almond & Hill, s. 1). Anvendt filosofi i Almond og Hills forstand fordrer klar argumentation, åben debat, ærlighed, mod og villighed til at høre andre parter synspunkter, og stræber grundlæggende efter et "unbiased enquiry". Alt dette kan skabe en mere håbefuldst hverdag, hvor man efterhånden ikke lader sig underkue af mediernes sortsyn og tilgangen om, at "det alligevel ikke gør en forskel", men der ligger ikke en fordring om handling på dette håb.

Gimmler et al. skriver som tidligere nævnt, at de ikke i første omgang vil søge klarhed over, om anvendt filosofi skal bekymre sig om den egentlige løsning af givne problemer, eller om den blot skal forholde sig til klarhed over, hvad disse problemer går ud på, og hvordan filosofien kan anvendes herpå (Gimmler et al., s. 107). De anerkender, at det er en

igangværende diskussion i filosofien, men går ikke ad den vej i deres arbejde med definitionen af anvendt filosofi.

”Ren filosofi er ikke for alle, men anvendt filosofi bliver nødt til at være det”, vil jeg her gentage. Alle bør, i følge Stevenson, Almond og Hill, samt Gimmler et al., være rationelt kritiske i og overfor det samfund, de er en del af. Man bør søge klarhed og få defineret, hvad det er, man søger at finde ud af. Men anvendt filosofi er ligesom nutidens passive håb. Man kan sagtens arbejde sig frem til, hvad man bør gøre, men det forpligter ikke én til at sørge for, at det bør omsættes til en handling.

Skal alle også være en feltfilosof, som aktivt implementerer denne rationelle og kritiske forholden sig – og er det overhovedet dét, feltfilosofi bidrager til anvendt filosofi med?

Feltfilosofi som aktivt håb?

Med Robert Frodemans fokus på filosofiens impact på og i praktiske problemer, ændres filosofiens passivitet hvad angår dennes produkt. Frodeman berettede i sit oplæg på Københavns Universitet (Københavns Universitet) om, at der i gængs litteratur om anvendt filosofi var masser af indsigter i givne praktiske problemer, men stort set ingen beretninger om, hvordan en filosofi burde eller sågar kunne arbejde med at skabe forandring og netop impact på baggrund af disse indsigter. Frodemans oplæg på Københavns Universitet var med fokus på at udvikle anvendt filosofi, og nævner i introduktionen hertil ikke noget eksplicit om feltfilosofi, men med hans samtidige og efterfølgende arbejde med og definition heraf, læser jeg det som en logisk og naturligt sammenhængende mission fra Frodemans side. At feltfilosofi i sin grund er resultatet af denne udvikling af anvendt filosofi, hvor man med filosofien forpligter sig til at søge en impact gennem undersøgelser og tilstedeværelse.

Felten er, som skrevet i afsnittet herom, i Frodemans udlægning defineret som sættet af interdisciplinære og transdisciplinære praksisser hvori interaktioner opstår og udføres. For så vidt, at håbet kan sammenlignes med feltfilosofien, opstår håbet her gennem de interaktioner, de erfaringer, den viden, og de fællesskaber der opstår og udføres gennem løbende stillen spørgsmål og tilstedeværelse. Feltfilosofiens rolle er, blandt andet, at assistere ikke-filosoffer i den filosofiske tænkning, de allerede implicit gør sig, og på den måde indgyde til håb og handling (Buchanan, s. 384).

Med skiftet fra et dualistisk verdenssyn til et mere komplekst, som det blev beskrevet i Goralnik og Nelsons udlægning af feltfilosofien, gav deres studerende en forståelse af individuelle

handlemuligheder og troen på at disses handlinger faktisk kan og vil gøre en forskel. Med en følelse af mulighed for at gøre en forskel, og motivationen til at handle på egne værdier, følger det aktive håb. Gennem øvelse og samarbejde Goralnik og Nelsons studerende til at tro på en bedre fremtid, og fik værktøjer og styrke til selv at gøre deres for, at den bedre fremtid vil blive sådan – bedre (Goralnik & Nelson, s. 7).

Brister og Frodemans udlagte feltfilosofi indgyder i lige så høj grad til håb, hvis ikke det til tider i sig selv træder i håbets sted. Filosofien aktiverer her verden omkring sig, og søger at finde positive vinkler og løsninger på de givne og opståede problemstillinger i felten. Feltfilosoffen søger aktivt at gøre verden, i bred såvel som snæver forstand, bedre, gennem forholdet sig, tilstedeværen, og forandring i samskabelse (Brister & Frodeman, s. 5).

Ved desuden at gøre filosofiens dyder tilgængelige for et bredere publikum, smager feltfilosofien af Carrington og Zeuthens udlægninger af håbet, hvori mere viden om et givent emne, eller problemløsningen herfor, giver håb og værktøjer til, at handle aktivt for det bedre (Ibid., s. 9).

Selv hvis der med blik på historien kan argumenteres imod håb, og for at mennesket er ondt af natur, er dette ikke endegyldigt og definitivt, med blik tilbage til Kant: "It does not matter how many doubts may be raised against my hopes from history, ...". Så længe, det ikke kan bevises, at mennesket som art ikke kan udvikle sig til det bedre, har vi en pligt til at arbejde for en bedre verden (Wood, s 604).

Håb hvor der før ikke var håb

Både Rutger Bregman og Lori Gruen skriver om dårligdomme i verden, og om hvordan håbet i forbindelse med disse erfaringens rædsler burde være tabt. Bregman om verdenshistoriens menneskelige rædsler og Gruen om menneskets relation til andre, herunder dyr og miljøet. Begge finder dog håb i mørket, og vender historien og vores relationer til andre og andet på hovedet. I deres arbejde søger de, at andre også finder håbet, og derigennem handler på håbet.

Bregman mener, at nyhedsstrømmen langt hen ad vejen puster til håbløshedens gløder, i dens fortællinger om verdens dårligdomme. Hvorfor skulle man bekymre sig om at gøre det rigtige, blandt andet i kraft af genbrug og velgørenhed, når andre smutter fra deres forpligtelser herfor?, spørger Bregman åbent. Kynisme, som i Bregmans udlægning står i modsætning til håb, er bare et andet ord for dovenskab. Kynisme er i den forstand blot en undskyldning for ikke at

tage ansvar. "if you believe most people are rotten, you don't need to get worked up about injustice. The world is going to hell either way".

Historikeren Bregman søger altså ikke blot at bekræfte Kants idé om, at håbet ikke kan modbevises af historiens tilfælde af håbløshed. Han søger at modbevise historiens egentlige narrativ om manglende håb, og beskylder historiefortællerne, såvel som nyhedsmedierne, for at have indgydet til ikke at håbe. Om nyhederne så er faktuelte forkerte, som det indledningsvist blev beskrevet af Carrington og Zeuthen, eller om narrativet i en given historie er ensidig og med fokus på det negative, lægger Bregman i første omgang ikke vægt på. Den negative historie er en bedre nyhedshistorie, for så vidt, at den trækker flere klik og delinger på diverse onlineplatforme.

I forlængelse af Lundsgaard-Leth og Sköld beskrivelse af håbløshed, eller 'bare' manglende håb, beskriver de, hvordan meget af nutidens håbløshed bunder i magtesløshed og retningsløshed. Det er ikke til at vide, hvilken fortælling og hvilke værdier, der er de rigtige at handle ud fra, og det kan føles som om, at man jo alligevel ikke kan gøre noget ved de virkelige problemer. Men den politisk engagerede, skriver de to, forsøger i det mindste at handle på problemerne, i stedet for at resignere. Den forsøger at bidrage til nye forståelser af, hvad dennes værdier muligvis kan komme til at betyde for virkeligheden, i stedet for blot at beklage sig over tingenes tilstand (Lundsgaard-Leth & Sköld, s. 20). Nogle af de pædagogisk funderede bidragsydere til den tværdisciplinære antologi om *Det håbende dyr*, citeres herunder for vigtige pointer vedrørende håbet og muligheden herfor.

Lektor Noomi Mathiesen skriver blandt andet: "[Negligeringen af fortiden er] en flugt fra det, det forbinder os til verden; nøglen til frihed. Det håb, som er båret af mulighederne for fælles handling i en fælles verden, umuliggøres af flugten fra for- og fremtid" (Ibid., s. 23). Vi bliver nødt til at forholde os til både det, som er sket tidligere, og det som sker netop nu, med rationelt blik og med vores erfaring fra og i verden, for at kunne håbe på en bedre fremtid, og ikke blot falde tilbage på en passiv laden stå til.

Postdoc inden for pædagogik Martin Hauberg-Lund Laugesen kommer med en advarsel med en 'toxisk positivitet': "Hvis der er håb, er det ikke håb som sovepude fra alt dette [onde i verden], men et håb, som opbygger og opdrager til en konfrontation med alt det onde" (Ibid., s. 24). Vi må ikke lade som om, alt er godt, i vores pædagogiske tilgang til at snakke om håb og fremtid, men må i stedet forholde os til de begivenheder og problemer, som finder sted i

verden, det være sig ondskab og dårligheder som klimakrise, undertrykkelse, militære konflikter osv..

Professor Lene Tanggaard skriver om håbet som kernen i enhver kreativ handling, og ser den som begyndende i samskabelser, der er kulturelt og materielt forankret. Desuden, har vi brug for hjælp til at holde håbet oppe, når vi selv mister evnen hertil: ”Når modstanden overvælder os, behøver vi andre som bærere af håbet, indtil vi selv er i stand til at give vores del. Dette gælder professionelt i faglige kontekster, privat i vores nære relationer og globalt i en verden af endeløse krige og konflikter” (Ibid.). Håbet er for så vidt fælles i sin eksistens og fælles i sit ophav. Den kulturelle og materielle forankring kan siges at være en forankring til felten, som denne beskrives inden for feltfilosofi.

Adskillelse af håb og empati

Bregman udtrykker flere gange i løbet af sin bog om en håbefuld verdenshistorie bekymring angående empati. Denne, ellers fantastiske, egenskab til at føle en andens smerte, kan bringe folk tættere sammen og kæmpe en fælles kamp mod det andet, mod det onde, skriver Bregman (Bregman, s. 217). Empati bliver i denne bekymrende forstand til et spotlys på et specifikt menneske eller en specifik gruppe i ens liv, professionelt eller privat. Dette spotlys på den eller de enkelte, får muligheden for fokus på resten af verdens og problemerne heri til at forsvinde. Og det er slet og ret ikke muligt at føle empati for større grupper, som Bregman eksemplificerer: ”imagine yourself in the shoes of one other person. Now imagine yourself in the shoes of a hundred other people. And a million. How about seven billion? – We simply can’t do it” (Ibid., s. 218). Der er behov for mere og andet end en forblændende og selvopofrende empati, skriver Bregman. Der er behov for medfølelse (”compassion”), hvor vi ser den anden og for så vidt forsøger at forstå den anden, men hvor vi ikke overtager dennes standpunkt og smerte (Ibid., s. 388).

Lori Gruen stiller også spørgsmålstegn til empatien, som vi kender den, og finder den indviklende. I sin *Entangled empathy* (2015) beskriver hun dog et håb i de forbindelser, som den indviklede empati afslører og omformer, og de muligheder, som empatien kan hjælpe os til at forestille os (Gruen, 2015, s. 95). Gruens definition af en ’entangled empathy’ er:

“A type of caring perception focused on attending to another’s experience of wellbeing. An experiential process involving a blend of emotion and cognition in which we recognize we are in relationships with others and are called upon to be responsive and

responsible in these relationships by attending to another's needs, interests, desires, vulnerabilities, hopes, and sensitivities." (Gruen, s. 3)

Bregman er generelt tilhænger af, at vi ikke skal lade os opsluge af en enkelt persons elendighed, en given sag eller et givet problem. Han er på ingen måde direkte afvisende over for empati, og understreger også, at denne er essentiel i vores samliv og fælles forståelse af verden og den anden. Dog skal vi kunne kontrollere, eller dæmpe ("temper"), så den ikke leder til tunnelsyn og ikke lader os handle rigtigt i andre henseender end den empatisk forblændende sag, og i stedet træne vores medfølelse, som herover nævnt. Vi skal kunne sætte os i den andens sted og udvise passende hensyn, men have egne værdier og for så vidt kantianske forpligtelser til fællesskabet med os i vores handlinger.

Afsluttende for afsnittet om håb, vil jeg her bringe Rutger Bregmans 10 forslag til at genfinde/-vinde håbet i denne, for så vidt, håbløse tid (Bregman, s. 383-399):

1. When in doubt, assume the best
2. Think in win-win scenarios
3. Ask more questions
4. Temper your empathy, train your compassion
5. Try to understand the other, even if you don't get where they're coming from
6. Love your own as others love their own
7. Avoid the news
8. Don't punch nazis
9. Come out of the closet: don't be ashamed to do good
10. Be realistic

Refleksioner og konklusioner

Indeværende speciale var en undersøgelse af håbefuldst filosofisk interaktion, i lyset af en tilsyneladende håbløshed og handlingspassivitet.

Bregmans ti ovenstående forslag til at finde håbet, minder langt hen ad vejen om feltfilosofiens kerneværdier, i en indadskuende, forandrende forholden sig aktivt til sin omverden i en løbende interaktion. Ved at være nysgerrig og stille flere spørgsmål til hinanden og til verden, og samtidig forvente det bedste af vores medmenneskers intentioner og værdier, er det forventeligt,

at vi finder håbet for, at verden kan blive bedre, samtidig med at have en større følelse af, at kunne handle sig til at gøre en forskel.

Bregmans formulering om at tænke i win-win situationer, kan feltfilosofisk og håbefuldt tolkes til, at vi skal tage et givent problem for hvad det er, og forholde os til, hvordan vi kan skabe den bedst mulige løsning, mere end at vi opgivende skal erkende, at det ikke kan blive som før. Hvis vi forsøger at forstå hinanden trods uenighed, og ikke blot falde tilbage på en relativistisk ”alle meninger er lige gode”-holdning, kan vi forventeligt blive klogere og mere empatiske.

Rådet om at undgå nyheder spiller godt ind i den for indeværende speciale indledende bemærkning om mediernes påvirkning af givne situationer, som hvor vidt unge mennesker bekymrer sig for klimaet, eller for så vidt tror på, at vi kan gøre en forskel herfor. Dog bør vi forholde os rationelt og kritisk til vores omverden, i stedet for rent at overse og ignorere de forskellige kilder til information, eller til tider nærmere misinformation. Dernæst skal vi ikke skamme os over at forsøge at gøre en positiv forskel for os selv og vores omverden. Og vi skal være bedre til at snakke om vores forsøg henholdsvis succesfulde bedrifter for at gøre en positiv forskel i verden. ”The silent majority” (Carrington) er problematisk for så vidt, at statistikkerne viser, at størstedelen af befolkningen vægter det højt, at gøre en indsats for klimaet, men vi forventer af hinanden, at de færreste ville have det på samme måde. Hvis vi er mere udtalte om værdier og handlinger, kan vi smitte hinanden med positivitet og gode forventninger til hinanden. Vi kan smitte hinanden med håb og handling. Med denne filosofiske smitten hinanden med håb, kan vi fortsætte den historiske linje, da filosofisk refleksion har siden antikken har haft en evne til at afhjælpe eller undgå “those psychological states which undermined happiness” (Megone, s. 597).

Vi skal tillige være realistiske for så vidt, at håbet omhandler det, som i det mindste synes muligt, og i nogen omfang nært forestående. Håbets modalitet er bundet på den tredelte nødvendighed, virkelighed, mulighed, som Lundsgaard-Leth og Sköld udlægger og understreger det i deres *Det håbende dyr* (Lundsgaard-Leth & Sköld, s. 11).

Som en sidste biddragsyder fra Lundsgaard-Leth og Sköld håbsantologi inddrages her Mickey Gjerris, som mener, at håbet har et realistisk, om end negativt fortegn. I den realistiske tilgang til håbet ligger nemlig også modsætningsforholdet i frygten. Eller at vende frygten til håb. Håbet kan siges at begynde i de tab, der allerede foreligger, og en samtidig insisteren på engagement og handling (Ibid., s. 27). Som et videre guldkorn fra Gjerris, kommer et udsagn

om forholdet mellem feltfilosofi og håb. Mellem håb og praksis. Gjerris kritiserer, ligesom Hauberg-Lund Laugesen kritik af en toxisk optimisme, den hos her såkaldte grundløse optimisme. Heri håber man blot på det bedste, og lader sig ikke involvere i løsningen af givne problemer. Hvad vi har brug for, er en ny vekselvirkende tilgang til forholdet mellem teori og praksis: "For at undgå nostalgisk længsel og apokalyptisk håbløshed, behøver vi en praksis, der fører til håb, og et håb, der fører til praksis" (Ibid.).

Van Doorens åbne spørgsmål, i relation til sit arbejde med krager som 'den anden', hvordan, hvad og hvorfor vi ved, er nogle af de elementer, feltfilosofi tilfører filosofisk arbejde. Spørgsmålene er alle i kernen af, hvad feltfilosofi repræsenterer for van Dooren, og de kan skubbe filosofiske undersøgelser i nye spændende retninger. Feltfilosofi handler om at være opmærksom på de måder vi allerede skaber verdener ("making worlds") med andre, og om at stille spørgsmål til, hvordan vi kan gøre det med ansvarlighed, omsorg og empati (van Dooren, s. 66).

Bertrand Russell skriver i sin håbefulde *Lykkens Erobring* (1962) at "Enhver kan opnå et rigt og lykkeligt liv". Bogen henvender sig ikke til folk, som i et praktisk problem ikke ser andet end noget, man kan konversere om (Russell, 1962, s. I). Altså, tolker jeg, henvender bogen sig ikke til den anvendte filosof, som bl.a. Gimmler et al. repræsenterer. Den henvender sig til de praktisk udøvende, og erfaringsgrundede handlende. Russell beskriver sine metoder til at kunne leve et lykkeligere liv som værende præget af sund fornuft, og at læserens værdi som menneske bekræftes af egen erfaring og iagttagelser, og at handle på baggrund af disse. Russell håber ("i dristighed"), at den, som er ramt af ulykkefølelsen uden at eje evne til at "nyde den", kan finde hjælp til at erkende deres eget tilfælde og modtage en håndsækning til udfrielse (Ibid.). "Enhver udadvendt interesse gør os virksomme [...]. Hvorimod selvforydelse ikke fører til nogen virksomhed med udvikling i" (Ibid., s. 17).

Både anvendt filosofi og feltfilosofi er her initielt forstået som en udadvendt interesse, men den anvendte filosofi midtvejs skiftende til selvforydende og navlepillende, hvor feltfilosofi i sit virke fortsætter med at være udadvendt interesseret og handlende, og dermed, ifølge Russell formulering, virksom.

Der søges i indeværende speciale, som i de fleste af specialets anvendte kilder, ingen altomsluttende og definitiv definition af hverken feltfilosofi, anvendt filosofi, eller håb. For så vidt vage definitioner giver plads og frihed til bevægelse inden for disse. Dog kan feltfilosofi hjælpe med at løse et givent problem ved at engagere de involverede parter, og forsøge at

hjælpe med at definere det egentlige problem, belyse det filosofisk og måske endda finde løsningen på det i filosofien.

Feltfilosofi er på den måde nært relateret til samskabelse. Feltfilosofi er ligeså vel som samskabelse ”en sammensmeltning af en række relaterede begreber, som er vokset ud af forskellige traditioner, og som er redefineret til ét samlet begreb, der passer ind i en dansk samfundskontekst” (Paldam, s. 46).

Afsluttende og kort konkluderende på nogle af indeværende speciales pointer:

Håb kan være en intersubjektiv, mellemmenneskelig aktivitet. Lundgaard-Leth og Sköld beskriver deres arbejde med *Det håbende dyr* som et tværdisciplinært forsøg på at forstå håbets plads i verden. Feltfilosofi kan langt hen ad vejen hjælpe os til at forstå vores plads i verden. Der er behov for forskellige syn og vinkler og forståelser, og en vilje til at forstå, eller i det mindste forsøge at forstå, andre syn og vinkler end vores egne.

Vi skal stille flere spørgsmål. Til dem der har et ansvar, og til hinanden. Vi skal have et større ordforråd til at beskrive, hvad der sker, hvad vi kan gøre, og hvordan vi har det. Følelser og herunder følelse af, at kunne gøre en forskel, spiller en stor rolle i vores forholden os til og derfra handlen på vores håb (Zeuthen). Alt det kan feltfilosofi hjælpe med til at facilitere og forklare.

Passivt håb forholder sig ukonkret til handlingen, men håber på en verden som synes bedre og anderledes end for nuværende. Aktivt håb bliver konkret og handlingsorienteret. Det aktive håb forholder sig løsningsorienteret til en given situation, dog ikke med decideret ’pligt’ om handling, men om ikke andet konkret i sine forestillinger.

Håb kræver en insisteren på det, som er det rigtige. Håb kræver en åbenhed over for, at finde frem til, hvad det rigtige er, og et afkald på sikkerheden i, at man på forhånd kan kende svarene. Håb kræver en afstandtagen til den blinde relativisme, og at vi sammen forholder os aktivt til vores verden omkring os. Og håb kræver i allerhøjeste grad en tilstedeværelse og anvendelse af dømmekraft. Mangel på dømmekraft kan gøre den gode teoretiker til en dårlig praktiker, i bred forstand (Wood, s. 601).

Afslutningsvist vendes her Nygaards indledende definerende citat om, hvad håb er og kan, mod en beskrivelse af, hvad feltfilosofi er og kan. Feltfilosofi er håb. Feltfilosofi kan være den praksis, som fører til håb, af medfaciliterende det håb, der fører til praksis.

”Feltfilosofi baner sig vej ud af den aktuelle virkeligheds tilsyneladende uundgåeligheder, alt imens den lader os bevare erkendelsen af denne virkelighed. Feltfilosofi driver os frem, trods alle dystre prognoser. Feltfilosofi skaber mening og sammenhæng – mellem os selv og omverdenen, mellem nutid, fortid og fremtid”

Litteraturliste

- Arla Fonden: <https://www.bornungeogmad.dk> – 23.04.25
- Bregman, Rutger. 2020. *Humankind – A Hopeful History*. Bloomsbury. London.
- Brinkmann, Svend. 2021. Podcast: *Supertanker: Er du ked af det? ER du syg? Psykisk?*: <https://www.dr.dk/lyd/p1/supertanker/supertanker-2021/er-du-ked-af-det-er-du-syg-psykisk-11532110152>
- Brister, Evelyn & Frodeman, Robert. 2020. *A Guide to Field Philosophy – Case Studies and Practical Strategies*. Routledge.
- Buchanan, Brett et al.. 2019. *Introduction i Parallax 24*. Routledge.
- Carrington, Damian. 2025. *The Guardian*: <https://www.theguardian.com/environment/2025/apr/22/spiral-of-silence-climate-action-very-popular-why-dont-people-realise> - 01.05.25
- Despret, Vinciane. 2018. *Out of the books: Field Philosophy i Parallax 24*. Routledge.
- Gimmier, Antje et al.. 2023. *Introduction i Danish Yearbook of Philosophy 56*. Brill.
- Goralnik, Lizzy & Nelson, Michael Paul. 2015. *Empathy and Agency in the Isle Royale Field Philosophy Experience*. Journal of Sustainability Education.
- Gosvig-Olesen, Søren. 2022. *Filosofien som Institution*. Klim. Aarhus.
- Gruen, Lori. 2015. *Entangled Empathy*. Lantern Books. New York.
- Københavns Universitet: https://humanities.ku.dk/calendar/2015/june/applied_philosophy/ - 24.04.25
- Lippert-Rasmussen, Kasper. 2017. *A Companion to Applied Philosophy*. Wiley.
- Lundsgaard-Leth & Sköld. 2025. *Det Håbende Dyr*. Klim. København.
- Megone, Chris. 2017. *Ancient applied philosophy i A Companion to Applied Philosophy*. Wiley.
- Nygaard, Bertel. 2014. *HÅB – tænkepauser 16*. Aarhus Universitetsforlag. Aarhus.
- Paldam, Ella. 2020. *Samskabelse: en interdisciplinær begrebsuddybelse i Dansk Sociologi*.
- Russell, Bertrand. 1962. *Lykkens Erobring*. Spektrum. København.

- Scheman, Naomi. 2020. *We Are Always Already Engaged: Epistemological Fieldwork in the Real World of the University* i *A Guide to Field Philosophy – Case Studies and Practical Strategies*. Routledge.
- Shew, Ashley. 2018. *The Field of Field Philosophy: Socrates Tenured by Robert Frodeman and Adam Briggie*. Sage. Virginia.
- Sköld, Alfred. 2025. *Hope in the time of Hopelessness*. Nordic Psychology. Routledge.
- Society for Applied Philosophy : <https://www.appliedphil.org> – 26.05.25
- Stevenson, Leslie. 1970. *Applied Philosophy* i *Metaphilosophy*. Wiley.
- Sørensen-Hylle, Thomas B. 2025. *Jyllands-Posten*: <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE18089012/hun-koebte-flybilletter-med-klimakredit-og-holdt-sig-fra-fast-fashion-nu-er-21-aarige-lise-fynbo-larsen-en-blandt-tusindvis-af-unge-der-traekker-paa-skuldrene/?fp-exp=60730010&fp-alg=607300101> – 23.04.25
- Van Dooren, Thom. 2017. *Making Worlds with Crows: Philosophy in the Field*. RCC Perspectives 1. Rachel Carson Center / JSTOR.
- Wood, Allen. 2017. *Modern Applied Philosophy* i *A Companion to Applied Philosophy*. Wiley.
- Zeuthen, Iben Maria. 2025. <https://www.rydfladen.dk>. 29.05.25

Sam til Frodo i Osgiliath i slutningen af The Lord of the Rings - The Two Towers:

"I know. It's all wrong. By rights we shouldn't even be here. But we are. It's like in the great stories, Mr. Frodo. The ones that really mattered. Full of darkness and danger they were. And sometimes you didn't want to know the end. Because how could the end be happy? How could the world go back to the way it was when so much bad had happened?

But in the end, it's only a passing thing, this shadow. Even darkness must pass. A new day will come. And when the sun shines it will shine out clearer. Those were the stories that stayed with you. That meant something. Even if you were too small to understand why. But I think, Mr. Frodo, I do understand. I know now. Folk in those stories had lots of chances of turning back only they didn't. Because they were holding on to something.

- "What are we holding on to, Sam?"

That there is some good in this world, Mr. Frodo. And it's worth fighting for."

Gandalf i The Hobbit (filmen):

"Some believe it is only the great power that can hold evil in check, but that is not what I have found. It is the small everyday deeds of ordinary folk that keep the darkness at bay. Small acts of kindness and love"